

SZAKDOLGOZAT

Biró-Vig Mónika
Óvodapedagógus szak
Levelező

Kaposvár
2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Óvodapedagógus Szak

Gyermekrajzok-, családrajzok kutatása

A családi közeg hatása a gyermekek alkotásaira

Belső konzulens: Farkas Beáta

Művész tanár

Készítette: Biró-Vig Mónika

YJ4Z41

Óvodapedagógus szak (levelező)

Intézet/Tanszék: Magyar Agrár és

Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Neveléstudományi Tanszék

Kaposvár

2023

Tartalom

1. Bevezető	4
2. Gyermekrajzok fejlődése	6
2.1. Feuer Mária felfogása a gyermekrajzok fejlődéslélektanáról	6
2.2. Az emberábrázolás fejlődése (Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermekrajzok beszélnek könyve alapján)	7
2.3. Emberábrázolás fejlődése 4 – 6 éves kor között	9
2.4. Gyermekrajzok megértése.....	13
2.5. Az óvodáskori gyermekalkotások	16
2.6. Vizuális képességek fejlesztése az óvodában	16
2.7. Szakirodalmi összefoglaló.....	17
3. Családrajzok és gyermekrajzok kutatása	19
3.1. A helyszín, az óvoda	19
3.2. A vizsgálatban résztvevő gyermekek bemutatása	21
3.3. A rajzoltatás körülményei	22
3.4. A családrajzok megfigyelése és elemzése	23
4. Összegzés	34
5. Bibliográfia	39
6. Melléklet	41

1. Bevezető

Szakdolgozatom témájául a gyermekrajzok tanulmányozását választottam, azon belül is a családrajzokat szeretném vizsgálni, elsősorban rajzfejlődési szempontból. A választásom oka, elsősorban a művészetek iránti lelkesedésem és szeretetem. Valamint a kíváncsiságom, hogy a kisgyermekek, hogyan látják a családjukat, azon belül is önmagukat hová helyezik a rajzon. Az ösztönzést a témához elsősorban a saját gyermekeim adták. Eltérő személyiségük, habitusuk miatt kíváncsian figyeltem az alkotásaikat, hogy azok mennyire különbözőek, mennyire tükrözik eltérő személyiségüket. Amikor a családjukról kellett képet csinálni nagy örömmel láttam, hogy a rajzban mennyire jól kitudják fejezni önmagukat. Hogyan látják a családjukat, a saját szemszögéből ő hogyan látja a családban betöltött helyét, a testvéreiét és mi helyünket, a szülők helyét.

Nézőpontom szerint minden gyermek fogékony a művészetek iránt. A család az elsődleges szocializációs színtér, ahol a gyermek megtanulja az alapvető dolgokat, amikhez a rajzolás és a színek használata is általában hozzá tartozik. Viszont a családjuktól elszakított gyermekek gyakran nem ugyanazt a bánásmódot kapják. Véleményem szerint előfordulhat, hogy kevesebb támogatást és figyelmet kapnak, így a művészetek iránti fogékonyságuk is esetenként háttérbe szorulhat, illetve nem alakulhat ki.

A kutatásom során a családban nevelkedett gyermekek rajzait és a nevelőszülők által nevelt gyermekek rajzait fogom összehasonlítani és elemezni, hogy megvizsgáljam esetleges fejlődésbeli különbségeiket. Dolgozatom megírása során szeretném körül járni, hogy a nevelőszülős gyermekek rajztudásának színvonala eltér-e az életkori átlagtól akár pozitív akár negatív irányban. Továbbá szeretném tanulmányozni, hogy a gyermekek mennyire használják ki a rajzlap egész felületét, a családtagokat hogyan, milyen módon helyezik el a papíron, önmagukat hová helyezik a lapon, az emberek arckifejezését, a színezésüket és a rajzuk díszítettségét.

A kutatási kérdéseim tehát az alábbiak:

1. A nevelőszülős gyermekek rajztudásának színvonala eltér az életkori átlagtól? Pozitív akár negatív irányban?
2. A kutatásban résztvevő gyermekek miként jelenítik meg családjukat és önmagukat a rajzaikban? Milyen sémákat, rajzi megoldásokat alkalmaznak?
3. Milyen különbségeket lehet felfedezni, aszerint, hogy a vérszerinti szüleivel, vagy nevelőszülőkkel él-e a gyermek?

Álláspontom szerint és több kutatás is bizonyítja, hogy az emberrajzok és a családrajzok a gyermekek gondolatairól, érzéseiről és rajzi fejlettségükről árulkodnak. Feuer Mária könyvében az alábbiakat olvashatjuk. „A felmerülő emlékek, élmények s főleg érzelmi-indulati elemek szabják meg e szinkretikus látásmód aktuális csúcspontját.” (Feuer 2000, 81). A szinkretikus látásmód során a 3-4 éves kisgyermekek még nem ismerik fel, hogy az egész az több részből is állhat. Ábrázoláskor, rajzoláskor a gyerekek az érzelmeikre, élményeikre támaszkodva alkotnak. Édesanyaként és pedagógusként is azt tapasztaltam, hogy nagyon el tudnak merülni a gyermekek a képzőművészeti foglalkozásokban, annyira hogy szinte megszűnik a külvilág körülöttük. ”A kisgyermekek teljes személyiségükkel adják át magukat a rajzolásnak. ” (Feuer 2000, 121)

Szakedolgozatomban elsősorban nem a pszichológiai vonalon, hanem a rajz- és a vizuális kultúra szemszögéből szeretném megvizsgálni, összehasonlítani a kapott alkotásokat, a rajzfejlődési szakaszokat figyelembe véve.

Ez a témakör időszerűségét tekintve úgy ítélem meg, hogy mindig is időszerű lesz. Hiszen a világon a legfontosabb egy szülő életében a gyermek, akinek életet ad és vigyáz rá, viszont sajnos mindig lesznek olyan gyermekek, akiket elhagynak bármilyen okból kifolyólag. Azok a gyermekek, akik nem nevelkedhetnek a családjukkal egyéb okok miatt, valószínűleg gyakran valamilyen traumát élhettek át, ami a rajzaikon, színhasználatukon és egyéb helyzetekben (pld akár rajzi fejlettségükben) is megmutatkozhatnak.

A szakedolgozat megírása során szükségszerű volt a felhasználható szakirodalmak vizsgálata. Többek között Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermek rajzok mesélnek, Vass Zoltán: A hétlépéses képelemzési módszer, Kárpáti Andrea: A gyermekrajztól a fiatalok vizuális nyelvéig és Vass Zoltán: A rajzvizsgálat pszicho diagnosztikai alapjai és természetesen Feuer Mária: A gyermekrajzok fejlődéslélektana című könyvek áttekintése, amik által nem sikerülne a rajzfejlettséget megvizsgálnom.

A szakedolgozatom vizsgálati anyagában a Nagykanizsa Központi Óvoda Pipitér Tagóvodájába járó gyermekek rajzai szerepelnek. A megnevezett intézmény óvodapedagógusai és a csoportba járó gyermekek is szívesen voltak a segítségemre a rajzok elkészítésében. Az óvodapedagógusok segítségével választottam ki a kutatásban szereplő gyermekeket. A kutatáshoz készült rajzok, mind a szülők tudtával és beleegyezésével történtek. A rajzok anonim módon kerülnek a szakedolgozatomba. A gyermekek személyisége nem felismerhető, anonimitásukat megőrizve, csak az életkoruk és a nemük szerepel a kész szakedolgozatban.

2. Gyermekrajzok fejlődése

2.1. Feuer Mária felfogása a gyermekrajzok fejlődéslélektanáról

A szerző úgy véli, hogy a festészet a játékok egyik alfajának tekinthető, és egyben a gyermekek pszichológiai folyamatainak megvalósítása és közlése is. A művészi és kifejező tevékenységek elengedhetetlenek a központi idegrendszer, a kézmozgások és a szemmozgások tehát a finommotorika fejlődéséhez. (Feuer 2000)

Én is úgy vélem, a művészetek által, mint például a rajzolás, a gyermek kifejezheti az érzéseit, élményeit. A saját gyermekeimből kiindulva azt tapasztalom, hogy a rajzolás segít feldolgozni bizonyos eseményeket, amik mondjuk az óvodában történtek velük. Minél többet fog ceruzát, többet használja megfelelően (óvodapedagógus által kijavítva a megfelelő ceruzafogást) annál jobban fogja tudni használni, fejlődik a kézügyessége, a finommotorikája, de a képzelő ereje is. Az alkotási folyamatok alatt a fantázia világuk színesebb lesz. A képzeletük szárnyat kap és megalkotják a saját kis birodalmukat, ahol akár a negatív tapasztalatok, de a pozitív tapasztalatok, élmények is feldolgozást nyerhetnek.

Az óvoda 3-7 éves korig tarthat. A 3 éveseknél már megvan, fellelhető az alkotás, festés szándéka, a nyomhagyás élménynek keresése. A kisgyermek alkotása ebben a korban nem más, mint firkák halmaza, mely megalapozza a későbbi rajzfejlődési szakaszokat. 4 éves kortól kezdődik a reprezentatív tevékenység. A firka korszaka véget ért, és elkezdődött a felismerhető alkotások korszaka. Emberek ábrázolásakor különféle firkaformák, vonalak ábrázolhatják például a haját. (Feuer 2000)

Úgy gondolom, látva a saját gyermekeim rajzait, az írónővel egyetértek. 4 éves kortól a gyermekem rajzait figyelve, megjelentek a felismerhető emberábrázolások, ujjak, arcok kidolgozása a rajzokon. Sőt kezdtek elkülönülni a nemek is. Anyát hosszú hajjal szoknyában, apát rövid hajjal, öcsit picike emberként ábrázolta a gyermekem.

5 és 10 éves koruk között a gyerekek nagy többsége az alkotásoknál az egész oldalt kitölti, nem hagynak nagy fehér foltokat, mert a valóságban nincsenek fehér foltok, mindenhol színek, anyagok vesznek minket körbe. (Feuer 2000).

A nagycsoportos és kisiskolás gyermekek gondolat világa már jóval kifinomultabb, mint a kis óvodásoké. A valóságot már igyekeznek minél pontosabban leképezni, vagy rajzaikban visszaadni. Az égen a madarakat, a felhőket, a földön a fűvet, a bokrokat, a hegyeket, a fákat.

Az első gyermekem kisiskolás (8 éves) rajzain is láthatóak ezek a jegyek. Igyekszik a teret mindig kitölteni. Az arcokat részletesen kidolgozni, a ruhákon minden apró részleten megjeleníteni. Az arányokat a maga valóságában ábrázolni például a férfi magasabb, mint a nő vagy a szülők magasabban, mint a gyerekek, de akkor az autó nagyobb, mint az ember. A távolban lévő házak apró részleteit is igyekszik szakszerűen (korához mérten természetesen) kidolgozni. Lovagok, katonák megjelenítésénél törekszik az apró részletek kidolgozására. (saját gondolat)

2.2. Az emberábrázolás fejlődése (Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermekrajzok beszélnek könyve alapján)

Magyarországon az óvodapedagógiai munkában általánosan alkalmazzák, hogy a gyermekekkel félévente rajzoltatnak emberrajzot, a rajzokat folyamatosan összevetik, a fejlesztő munkában felhasználják. A testileg-lelkileg egészséges gyermekeknél a laikusok is megfigyelhetik az emberi forma fejlődését. (Tihanyiné 2013)

A gyakorlatom és a munkám során is lehetőségem van arra, hogy megfigyeljem az óvodások rajzait. Elképesztő látni, hogy néhány óvodai év alatt mekkora rajzfejlődésen megy keresztül egy kisgyermek. Egy kiscsoportos gyermek kezdetleges emberrajzától a nagycsoportos fejnyak-test-kéz, láb rajzáig milyen nagy utat járnak be.

Az emberalak ábrázolása már firka korszak végén megjelenhet. Először csak fej láb emberke. Előfordulhat, hogy a gyermek két kör alakból, illetve egy kör és egy elliptoid alakból állít össze embert, természetesen a láb és a kézvonalak is megjelennek. Ezek az emberek rendelkeznek: a szemek a fejen, a száj vonala, az orr. A 4 év körüli gyerekek szeretnek karaktereket rajzolni. A gyermek lerajzolja a legfontosabb dolgokat: fej, szem, száj, orr, törzs, lábak, karok. Leegyszerűsítik a formát. (Tihanyiné 2013)

A haj, a nyak, az ujjak, a ruházat az 5 évesek ábrázolásán jelenik meg, akik a megfelelő arányok ábrázolására törekсенek, egy olyan korban, ahol az öltözködés már általánosan és nemileg is a megkülönböztetés alapjai. Az 5-7 éves gyerekek alkotásai egy óriási emberi alakot ábrázolnak, amely a papír 70-80%-át elfoglalja. 5-6 évesen egyre jobban felismerhető a különbség a jó alakrajzoló és a kevésbé tudók között. Utóbbi az egysoros, pálcikaemberszerű festészet, a leegyszerűsített, nyitott testű figurák szintjén maradt, míg az előbbi gazdagon

díszített figurákat rajzolt. Ebben a korban a gyerekek már kísérleteznek bizonyos testhelyzetekkel vagy egyszerűbb mozdulatokkal. (Tihanyiné 2013)

A négyéves gyermekem rajzait tanulmányozva is észrevehetően megjelent a nemek közti különbség. Próbálkozik a bonyolultabb testhelyzetekkel, a pontosabb kivitelezéssel.

6 éves korban az emberi rajzok jellemzői kiterjeszthetők a vonalak jobb színvonalú összekapcsolásával, a haj határozottabb ábrázolásával, valamint a homlok, az áll, a fejlődő szemöldök, szempillák és végtagok kétdimenziós ábrázolásával. Itt még nem tud mozgást és érzelmet ábrázolni. 6-7 éves korban az emberalakok felöltöztetésében nagyot lépnek. Megjelennek a királynő, hercegnő alakok a lányoknál, a fiúknál a katona, lovag. (Tihanyiné 2013)

Megfigyeléseim alapján elmondható, hogy az író (és a többi megemlített és kiemelt író) felvetései teljesen helytállóak. A mai modern világban is megállapíthatók ezek a korszakok a gyermekek rajz fejlődésében. A saját gyermekeim rajzfejlődésénél is észrevettem a különböző szakaszokat, fázisokat. Meglepetten tapasztaltam, hogy sok gyermeknél viszont a rajzolás, mint otthoni tevékenység kiszorult az életükből, helyette az elektronikus eszközök vették át a szerepet. (úgy, mint a mobiltelefon vagy a tablet). Pedig a vizuális ábrázolás, rajzolás, festés számtalan formában fejleszti a gyermekek érzelmi, értelmi funkcióit.

Az elektromos eszközök viszont véleményem szerint a gondolkodást, a fantáziát, az összpontosítás képességét, a megfigyelő képességet is vissza tudják vetni egy gyermeknél. A kutatásom során olvastam a témában és érdekes dolgokra bukkantam. Arra a megállapításra jutottam, hogy a legtöbb pszichológus egyetért ebben a témában, hogy a digitális eszközök, úgy, mint a mobiltelefon mennyire káros hatással vannak a kisgyermekekre. Azt fogalmazták meg, hogy a legtöbb szülő azt gondolja ártalmatlan, csak egy kicsit elé teszem hadd nézze, pedig a villódzó fények egy fejlődő idegrendszerre nagyon káros hatással tudnak lenni. A fiatal szülők a mobiltelefont használják, úgymond digitális bébiszitterként a mai világban. Leteszem, bekapcsolom a gyereknek addig is egy helyben van stb. De ha ez a helyzet tartósan fenn áll, tehát a kisgyermek szabadon nézhet bármikor bármit a mobiltelefonon, tableten, akkor később kialakulhatnak nála akár figyelem- és viselkedészavarok is. Az Egészségügyi Világszervezet ajánlása szerint, két éves kor alatt egyáltalán nem ajánlott a gyermekek kezébe adnunk a digitális eszközöket, sőt, négy éves korig nem érdemes magukra hagyni őket sem velük, hogy szabadon nézzék azt. (Anonym 2019a)

Véleményem szerint, sajnós a saját gyermekeimet is látva, a mai világ teljesen a digitális eszközökre épül. Lehetőség szerint megkell próbálni minél később adni a kisgyermek kezébe a digitális eszközt, mert teljesen beszippantja őket ez a világ. A kamasz gyerekekről nem is

beszélve, ők teljesen a digitális világban élnek. Ott kommunikálnak egymással. A valódi kapcsolatok, baráti találkozások száma lecsökken idővel. Viszont rájuk is kell vigyázni, mert ha olyan helyre tévednek, akár baj is lehet belőle, bántalmazás is érheti őket. (cyberbullying)

„Az ELTE Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program keretében működő Alfa Generáció Labor Magyarországon egyedülálló módon azt vizsgálta, hogy a 2010 után született gyerekek (ők az Alfa Generáció) milyen mértékben használnak digitális eszközöket, és ez hogyan hat a fejlődésükre. Első lépésként a kutatók 1270 szülő megkérdezésével készítettek felmérést. A kutatás eredményéről készült publikáció a Journal of Children and Media szaklapban jelent meg.” (Anonym, 2019b) Ebben a kutatásban, az összesített eredmények azt mutatták meg, hogy a gyerekek egyre korábban kezdik el használni és egyre hosszabb időtartamban a digitális eszközöket.

Számomra meglepő, hogy már az 1 és 2 évesek is használnak elektronikai eszközöket például tabletet, mobiltelefont. Úgy gondolom, az ő idegrendszerük még nagyon fejletlen, ezek az impulzusok károsak lehetnek számukra. Természetesen nem szeretnék nagyon negatív lenni a szakdolgozatomban. Az elektronikai eszközöknek úgy gondolom, vannak pozitív tulajdonságai. Sok elektronikai eszközön játszott játék, például a stratégiai játékok, fejlesztheti a koncentrációt, vagy akár a memóriát is.

2.3. Emberábrázolás fejlődése 4 – 6 éves kor között

A kisgyermekek rajzolási képességei eltérnek ebben az időben attól, ahogyan megértik az emberi testet. Ebben az esetben az alkotásaikat ideológiai reprezentációk jellemzik, vagyis nem embert fest, hanem emberképet, ahogyan ő azt megérti, emlékszik rá. Felmerülő élmények, emlékek, és főleg érzelmek, érzelmi elemek határozzák meg ezt a szemléletmódot. Az alkotó gyermeknél a csúcspont a rajzában az emlékezés érzelmi feszültsége és az élettapasztalatban ötvöződik. (Feuer 2000)

Véleményem szerint is a kisgyermekeket az érzelmeik, érzéseik határozzák meg az alkotásaikat, a színek használatát. Egy kisgyermek igyekszik lerajzolni úgy az embert, ahogyan ő tudja. Amit megfigyeltem, hogy vannak 3 évesek, akik már fej-láb emberképet gyönyörűen alkotnak szemmel, szájjal, hajjal és kézzel is ellátva.

3 éves korban megfigyelhető legjellemzőbb változások: nagy fej, nagy szem, nagy száj, nagy orr, hatalmas fülek, kis törzs, hosszú karok, rövid lábak. (Feuer 2000)

A gyermek, ahogy bekerül az óvodába úgy gondolom igyekszik a társaitól ellesni egy-két mozdulatot. Így a kevésbé tehetséges rajzolóknál is megjelennek az emberre jellemző vonások. 4 éves koruktól a gyerekek kedvenc művészeti témája az ember- és karakterábrázolás.

Míg a 3 - 4 évesek általában 5 - 6 testrészt rajzolnak, 4 - 5 évesen ez a szám 7-re nő. Leggyakrabban megjelenített jegyek abban a sorrendben, ahogy életkorukban megjelenik: fej, szem, láb, törzs, kar, száj. (Feuer 2000)

Ezzel az állítással teljesen egyetértek. Az óvodai csoportban figyeltem meg, hogy a gyermekek mennyire tudják ábrázolni az emberi alakot, vagy volt olyan, hogy egymásnak segítettek, hogy ezt még kihagyta, rajzold bele.

Az ebben az életkorban lévő gyermekek csupán egynegyede ábrázol rendszerint ember alakokat. A munkám során is hasonlóan tapasztaltam. A 3-4 évesek többsége sajnos csak a firka korszakban van, körülbelül egynegyede képes a kezdetleges emberformákat megrajzolni.

Egy 5 éves gyermek rajzára a nyitott törzs a jellemző, és a tetőtől talpig megrajzolt hosszú gombsor, ami a felöltöztetés első jele. A szocializációs folyamat következtében a gyerekek ebben az időszakban már rájöttek, hogy nem szabad, nem megfelelő idegen emberek előtt meztelenül lenni. A nemek közötti megkülönböztetés első formai megjelenései is ebben az időszakban jelennek meg. Az ötévesek 23%-a már ösztönösen és visszatérő módon rajzol embereket. (Feuer 2000) Amikor ezt olvastam az író könyvében, egyből a kislányomra gondoltam, aki ugyan így rajzolja az emberi alakokat 5 évesen. Gyönyörűen megrajzolja a testet, fejet, nyakat, arcot, kezet, ujjakat, hosszú haját a néneknek, hosszú gombsor a ruháknak. 6 évesen már átlagosan 9 testrésszel érzékeltetik az általuk megrajzolt embereket. Új részletként megjelenik a fej és a törzs közé illesztett nyak és a nagyon díszített ruházat.

A kor sajátossága az úgynevezett lámpaember, amely kisfejú és hosszú törzsalakú embert tükröz. A változtatások során következő szakaszai az 5 évesek alkotásaiban: a vonalakat megfelelően használja, megfelelően csatlakoztatja; a haj pontosabb megjelenítése; a végtagok 2D ábrázolása. 7 éves korukban a kis alkotó művész palánták már 10-11 testrészt feltudnak tüntetni. A gyerekek 60%-a már próbál körvonalakat is rajzolni, érzelmeket is megpróbálnak ábrázolni a rajzaikon. A ruhákat nagyon figyelemre méltó módon kihangsúlyozzák, de a törzs aránytalanul hosszú a lábához mérten. (Feuer 2000)

A jelenlegi óvodában ahol dolgozom, a nagycsoportosok 6 évesek rajzain, főleg a kislányokén megfigyelhető a lámpaember alak, királylányként megrajzolva. Nagyon díszített, rendkívül színes, királylány rajzokon, a háttérrel is nagyszerűen kihasználva a kastélynak, lónak, fáknak. Itt vettem észre, hogy akár érzelmeket is megpróbálnak ábrázolni úgy, mint könnycsepp, szívecske stb. A haj, fej, fül, szem, száj, orr, kezek, ujjak, lábak nagyszerűen vannak ábrázolva

ezen a rajzokon. Próbálják a távolságot is ábrázolni, bizonyos térábrázolásokkal, hogy a királylány nagyban van ábrázolva a lap közepén, a háttérben meg ott a herceg a kastély mellett piciként lerajzolva.

A leggyakoribb minták, motívumok, amik megjelennek: 2-8 színt használnak már a ruha kitöltésére; hosszanti csíkozás; 2-3 keresztcsík; négyzet; háromszög; pötty. (Feuer 2000) Úgy gondolom, hogy ez nem minden gyermekre lehet igaz, ehhez már fejlettebb rajztudásnak kell megjelenni a gyermeknél. Néhány fejlettebb rajzfejlődési szakaszban lévő gyermek lehet képes ezekre az ábrázolási módokra.

A rajzi teljesítményük jellemzői a 6 éves kor után: a fülek helyes aránya és állása; a szájvonalak kimunkálása; az ujjak megfelelő száma. (Feuer 2000) Ezzel egyet értek, a gyermekek a nagycsoportban már figyelnek a részletekre. Szeretnek pontos képet rajzolni az emberekről és ahhoz viszont kell a fülek megfelelő száma és az ujjak megfelelő száma.

Egy kisgyerek annyira elkötelezett a rajzolásban és az általa alkotott rajz kifejezésében, hogy szinte az egész testét megmozgatja, és gyakran beszél, énekel, miközben alkot. A gyerekek érzelmileg is irányítottak a színhasználat során, és minél több érzelem van bennük valamivel kapcsolatban, annál világosabb a szín, amelyet rajzolnak. Nagyon szeretik a kontrasztos, már-már harsány színskombinációkat. Kedvenc színeik általánosan a piros, kék, sárga, fehér és fekete. (Feuer 2000)

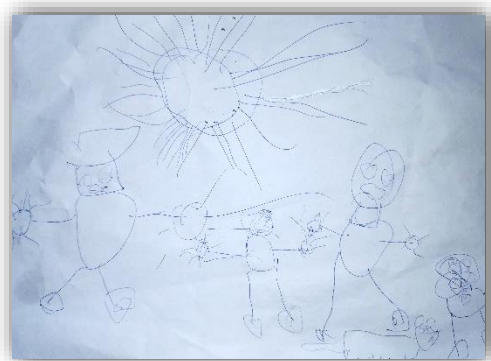
Nagyon szeretem, amikor a kislányom rajzol, fest. Eddig ezt a fajta ábrázolásmódot csak nála láttam. Amikor alkot, énekel, tiszta szívvel, teljes hangerővel, átéléssel. Természetesen tudom az óvodában ennyire „elengedni magát” nem fogja, ez csak a saját környezetében valósulhat meg, véleményem szerint. Az óvodai környezetben jóval visszafogottabban viselkednek a gyermekek. Véleményem szerint a gyermekek az édesanyjuk, a családjuk körében érzik azt, hogy önmaguk lehetnek. A családban minden problémát megbeszélhetnek, gondjukkal, bajukkal, édesanyjukhoz fordulhatnak. Bölcsődében, óvodában, iskolában rengeteg szabállyal találkoznak, amit be kell tartani, bekell állni úgymond egy sorba. Nem biztos, hogy azt a nevelőt, óvodapedagógust, tanítónőt szívéből szereti, talán még fél is tőle, sőt lehet a csoporttársai közt se talált magának jóbarátokat, akikkel eltudna játszani, beszélgetni, hogy az időt szívesen eltöltené az adott intézményben. Viszont, amint meglátja, az édesanyját tudja, hogy elengedheti magát, újra ön maga lehet. Személyes véleményem szerint, az óvodában az ellazulásban segíthetne a több nyugtató hatású zene, az együtt éneklés, egy kis érzelmi ráhangolódást segítő játék vagy akár pár gyermekjoga mozdulatsor. Azért lenne érdemes törekedni a jó hangulatra, kellemes légkörre, mert a gyermekekben akkor alakulnak ki a

kellemes érzések, mind a feladatok, mind az foglalkozások, mint a csoportja iránt és legfőképpen az óvodapedagógus iránt.

A szakirodalmak áttekintése után a Pipitér óvodában eltöltött gyakorlati időmben, már más szemmel néztem a gyermekek rajzait. Meglepetten tapasztaltam, a gyermekek rajzfejlődésének elmaradottságát az életkorukhoz viszonyítva. Én úgy gondoltam a saját gyermekeimből kiindulva, hogy otthon a gyermekek rajzolnak, festenek szabadidőjükben közösen édesanyjukkal, édesapájukkal, esetlegesen a nagymamákkal, nagypapákkal. Sajnálatomra, a mai kor gyermeke nem tudja, hogyan kell megfogni a ceruzát, hogyan kell a papírra rányomni, milyen erősen, hogy nyomot hagyjon, de ne törjön ki a hegye. A felgyorsult világban az elektronikus eszközök elterjedése miatt, úgy vélem ez az arány idővel egyre rosszabb lesz. A gyermekek, akár a felnőttek minden szabadidőjüket az elektronikus eszközeiken fogják eltölteni.

A fent említett szakirodalmak áttekintése segített abban, hogy értőbb szemmel vizsgáljam át újra a gyermekeim által készített rajzokat és így felfedeztem rajtuk az emberábrázolás fokozatos fejlődést is. Erre szeretnék néhány példát mutatni.

Először a fej-láb ember, majd jött a test is és jelenleg (4 éves gyermekemnél) a kidolgozott kézfejek, a kidolgozott arc, a haj, a ruhák is megjelentek. Sőt a felismerhető állatábrázolás is.

1. melléklet: 3 éves gyermekem rajza (kislány)

Saját forrás

2. melléklet: 4 éves gyermekem rajza (kislány)

Saját forrás

Az előbbi képeken szerettem volna érzékelteni a fejlődést. Az első mellékletben lévő képen a gyermekem a családjuk egy részét ábrázolta. Az ihlető élmény a kiskutya érkezése volt a családjukba, aki a kép jobb alsó részén szerepel. A második mellékletben szereplő képen, én az édesanyja szerepelek, amint a Balatonban úszom. Ihlető élménye egy balatoni kirándulás volt.

Véleményem szerint a gyermekek akár az óvodai környezetben, akár az otthonunkban mindig nagy lelkesedéssel vetik bele magukat az alkotásba, festésbe, vagy akármilyen ábrázoló tevékenységbe. Az író, Feuer Mária megemlíti, hogy alkotás közben a gyermekek az egész testüket használják. (Feuer 2000) Ezzel teljesen egyetértek. Legyen bármilyen habitusú is a gyermek, ha olyan érzelmi állapotban van, akkor alkotás közben énekel, nevet, beszélget, véleményem szerint szárnyal. Vidáman osztja meg az élményt a család bármely tagjával, vagy az óvodapedagógussal és a társaival a csoportban.

2.4. Gyermekrajzok megértése

A fejlődéslélektani szakaszok Tihanyiné Vályi Zsuzsanna könyve alapján a következők:

- „1-3 év: firka korszak,
- 3-9 év: képzeletszerű rajzolás vagy intellektuális realizmus,
- 9-15 év: természetszerű ábrázolás vagy szemléleti realizmus.” (Tihanyiné 2013, 7)

Az író szerint a fejlődéslélektani szakaszok az ábrázolásban az alábbiak, ami véleményem szerint is ez. Három gyermekes anyukaként szinte az összes szakaszban van egy gyermekem, akinek a rajzait lehetne elemezni. A 3 éves firka korszakban van, imád rajzolni, gyönyörűen színez, de még felfedezhető ábrák nincsenek a rajzain. Az 5 éves gyermekem abban a korszakban van, ahol a képzelete és a fantáziája szab határt az alkotásainak. Formák, figurák, ember alakok felismerhetők a rajzain. A nagyfiam viszont már valószínűen próbál ábrázolni. A fényképekről igyekszik lemásolni az emberek arcvonásait, a haja állását.

A gyermeki fantáziát az óvodás korszakban még nem korlátozzák sablonok, nem köti meg a valóság. Mágikus gondolkodás, érzelmi telítettség révén mesészerű esztétikai hatást válthat ki. A rajz fejlődése összefügg a gyermek általános értelmi fejlődésével. A 3-5 éves gyerekek képeiből már láthatjuk a gyermekek észlelőképességének, kognitív szerkezeti képességének és belső gondolkodási tervezésének kiforrottságát. Az énközpontú gondolkodás átjárja az egész 5-7 éves korszakot. (Tihanyiné 2013) A mágikus gondolkodás, a varázslat járja át még a kiscsoport és a középső csoportos gyermekek életét az óvodában. A mese elvarázsolja őket és ami tetszett nekik, igyekeznek ábrázolni, színezni.

A mágikus gondolkodás ismertetőjegye a gyermekeknél az, hogy a gyermek olyan misztikus eredetű gondolatokat, adottságokat sejt egy-egy történés között az adott témában. (József 2011) Ezzel egyet értek a Tanár úrral teljesen. Az óvodai munkám során minden nap szinte tapasztalom a gyermekek mágikus gondolkodását úgy, mint Mikulás várás, Húsvéti nyuszi

várás, Jézuska várás. A gyermek csillogó szemei, hogy hisznek még a varázslatokban adja nekünk a fizetséget a munkánkért, hogy nekik boldogságot tudunk okozni.

Tihanyiné (2013) Nagy László (1909) kutatásait figyelembe véve a következőket fogalmazta meg. „A gyerekek rajzait érzelmeik, fantáziaviláguk vezérli. A gyermekek intenzív és változatos érzelmi élete, vad képzelete többféleképpen is megnyilvánul:

1. Rajzaik változatosak. Egy sokat rajzoló gyerek naponta több művet is készíthet különböző témájú.

2. Amikor fest, nem foglalkozik a valósággal, a formákkal és a színekkel. A színhasználat az ő belső érzelmi világának eredeti kontrasztos kifejeződése.

3. A rajzokon jól látható a fantázia és az érzelmi kontroll, az érzelmi feszültség.

- a) 4-5 évesen arányérzékük még nem alakult ki, 6-7 éves koruk körül kezd kialakulni.

- b) Dekorációs szándék. Részletesen megalkotja a számára fontos formákat.

- c) Túlzsúfoltság, esetleg érzelmi telítettség miatt, vagy a gyermek nagyon finoman próbálja megfesteni a képet.” (Tihanyiné 2013, 15)

A gyermekek, mind az óvodában, mind a saját gyermekeim is, ha elkezdenek alkotni, akkor nem állnak meg egy darabnál, aznap biztosan 5-6 vagy akár 7-8 darab rajz vagy festmény is születik nálunk. A színek is sokat mondanak véleményem szerint, ha harsány, élénk színeket használ vagy ha szürke-barna-fekete kombinációt. Mindig az érzelmeik irányítják őket. Egy gyermek ösztönlény, nem fogja magát visszafogni. Nagy csoportban kezd kialakulni az arányérzék én is úgy gondolom, ott lehet náluk észrevenni, hogy kisebb nagyobb, vagy közelebb távolabb lévő dolgokat, embereket hogyan ábrázolnak.

Ennek az időszaknak az egyik megkülönböztető jegye a transzparencia, amely 6-7 éves kor körül jelenik meg. A gyerekek a láthatatlan részeket is kiemelik. Nem csak azt, amit látott, hanem azt is, amit tudott. (Tihanyiné 2013) Ebben az életkorban vannak gyermekek, akinek fejlett a rajztudásuk, az életkorukhoz képest jóval fejlettebben rajzolnak. Én úgy gondolom, hogy ezt az ábrázolási módot, hogy a láthatatlan részeket is kitudják emelni, fejlett rajzfejlődési szakaszban kell lenniük.

A 4-9 éves gyerekek rajzolásának fontos jellemzője a rajz érdekessége és a sémahasználat. Ha megmutatunk a gyermekeknek ősi mintákat: pl. emberek, házak, fák, felhők, nap, amelyek legfontosabb alakzatjai a rajzoknak, majd alapvető belső modellként rögzülnek a gyermeknek, így könnyebben ábrázolhatja később azokat. Ebben az időszakban a legtöbb gyerek még nem tudja reprezentálni a mozgást. A merev forma ellenére a kép belső életerőt áraszt, amit a gyermek a színezéssel, térelrendezéssel ér el. (Tihanyiné 2013)

Az ősi minták használatát már én is megfigyeltem a csoportban. Véleményem szerint ennek a rögzítése már otthon, a családban elkezdődik, amikor a kisgyermeknek elkezdünk rajzolni. Kiscsoportban megfigyeltem, hogy vannak gyermekek, akik már a kezdetleges nap ábrázolást megpróbálják reprezentálni. A sárga szín használata már nyilvánvaló számukra, a kör forma és a sugarak viszont nem mindig sikerülnek, de úgy gondolom, hogy több gyakorlással ez is rögzíthető.

A nagyfiamnál láttam ugyanezt. Igyekezett lovagokat rajzolni, de amikor rájött, hogy egyedül nem tudja úgy megoldani, segítséget kért. „Anyá, rajzolj lovagokat, de úgy, hogy fussanak.” A mozgás megrajzolása véleményem szerint óvodáskorban csak a fejlett rajzfejlődési szakaszban lévő gyermekeknél lehetséges.

„4 és 7 éves kor között a gyerekek rajzaira a határozott vonalvezetés a jellemző. A gyerekek többnyire egyetlen vonallal rajzolnak.” (Tihanyiné 2013, 19) A vonalrajz, hogy egy vonallal rajzolok a lapra, innen-onnan megkanyarintom, a kiscsoportos gyermek körében, véleményem szerint, akik otthon nem rajzolnak, azokra jellemző.

Ebben az időszakban a lányok magasabb fejlettségi szinten rajzolnak, mint a fiúk. 4-5 éves kortól a munka egyre fontosabbá válik a kifejezőkészség szempontjából. A kompozícióban megjelenik egy bizonyos fokú térszerkezet, amely a térelrendezés és a perspektíva legalapvetőbb megnyilvánulása. Ez főként az alapvonalak és a talajvonalak megrajzolására vonatkozik, amelyek a tér elemeit felfelé és lefelé, elöl és hátul szétválasztják. Ebben a korban a gyerekek képesek egy és két dimenziót is képviselni. (Tihanyiné 2013)

Ezzel teljesen egyetértek. A jelenlegi munkahelyemen is a 4 éves fiúk és lányok rajzai között nagyon nagy különbségek vannak. Míg a fiúk csak merev vonalakkal próbálnak alkotni, a kislányoknál az emberalakok, színek, fák, felhők is megfigyelhetők már.

Személyes meglátásom szerint, ez a könyv sokkal könnyedebb stílusban íródott. Ez a fajta írásmód, közelebb áll az én személyiségemhez. Érthetőbben fogalmaz az író, könnyebben elsajátítható a könyvben leírt tudásanyag. A könyv sok helyen említi Kárpáti Andreát és Feuer Máriát, akiknek a könyvét az előző bejegyzésekben elemeztem ki. A szakdolgozat írása előtt nem is gondoltam, hogy ebben a témában ilyen sokféle könyv született és ilyen sok mindent jelenthetnek a kisgyermek rajzai. Az írók körül járják a fontosabb állomásokat a gyermekek rajzfejlődési szakaszaiban.

2.5. Az óvodáskori gyermekalkotások

Kárpáti Andrea könyvében említik meg, hogy Székácsné Vida Mária (1972) volt az első között, aki felfigyelt a firkálás értékére Magyarországon. Neki köszönhetően az óvodai nevelési programokban is megjelent a szabad, kötetlen ábrázolás lehetősége. Az óvodások megfigyelése során, a képeket kísérő párbeszédekben fedezi fel a kapcsolatot a nyomhatás és a jelentésadás között. Az a gyermek, aki szabadon firkál, szinte úgy mozog egyik szakaszból a másikra, hogy fejleszti önmagát közben. A pedagógiai programban nagyon fontos szerepet játszik a rajzolás. Az óvodás gyermekek nyomhatásából látható, hogy az óvónők mennyit tudnak tenni azért, hogy a vizuális kommunikációjuk megfelelően kialakuljon. Emiatt a fejlesztést és a fejlődést szinte mindig együtt említik. (Kárpáti 2019)

Kárpáti Andrea könyve véleményem szerint nagyon szakszerűen, minden részleteket átjárva írja le a gyermekrajzok fejlődését. A könyv segített, hogy átláthassam az óvodában az ábrázolás kezdeti szakaszát. Segített, hogy megértsem, mennyi mindent jelent és jelenthet egy kisgyermek rajza, firkája. Az író könyve abban is hatott rám, hogy rájöttem már a 19. században is megfigyeltek bizonyos elemeket a kisgyermekek rajzaiban. Számomra megdöbbentő, hogy mennyi jelentést is hordozhat, mennyi érzelmet tükrözhet egy akár 3 éves kisgyermek rajza, firkája.

2.6. Vizuális képességek fejlesztése az óvodában

A sikeres óvodai rajzpedagógia alapot ad az íráshoz szükséges grafikai ismeretek elsajátításához. A figuratív nyelv fontos jellemzője a szimbolikus kifejezés, amelyet a gyerekek társas helyzetekben sajátíthatnak el. Az óvodai esztétikai nevelést és az olvasni nem tudó kisgyermekek tájékozódását az első naptól kezdve jelek és szimbólumok segítik pl.: óvodai jelek a szekrényeken, a fogmosó poharakon, fésűkön.

Az óvodai nevelés a vizuális nyelvtanulás szerves része. Egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy a gyerekeket anyagok és eszközök széles választékával ismerteti meg alap szinten. (Kárpáti 2019)

Az óvodai nevelés országos alapprogramjában leírtak szerint, a rajzolás, a vizuális képességek fejlesztése, a festés, mintázás, építés, képalakítás stb. is fontos eszköze a gyermeki személyiség

fejlesztésének. A gyermeki alkotás a belső képek gazdagítására épül. Az óvodapedagógus az ábrázoló tevékenységekre az egész nap folyamán teret, változatos eszközöket biztosít.

Az óvodapedagógus feladata megismertetni a gyermekeket az eszközök használatával, a különböző anyagokkal, a rajzolás, festés, mintázás és kézimunka különböző technikai alapelemeivel és eljárásaival. (Anonym, 2012)

Én úgy gondolom, hogy a vizuális nevelés, ábrázolás vagy bármilyen alkotó tevékenység nagyon hasznos már kisgyermekkorban. A gyermekek felfedezhetik saját alkotó képességüket, tehetségüket. Kiönthetik úgymond a szívüket, a feldolgozatlan sérelmeiket, érzelmeiket az alkotásaikban. Megismerkedhetnek számtalan új eszközzel, például az ollóval, a vágás technikájával, az ollófogás rejtelseivel, a ragasztó használatával, mennyit kenünk, hová kenjük, az ecsettel, a szivaccsal, avval, hogy mennyi festéket veszünk fel, hogy hová kenjük, hová töröljük. Fejlődhetnek a technikai ismereteik úgy, mint, helyes ecsetfogás, helyes ceruzafogás, finommotorika fejlődése, ezáltal a színek ismerete és a színek helyes használata, arányok megismerése.

2.7. Szakirodalmi összefoglaló

Véleményem szerint Feuer Mária könyve és munkássága adja az alapokat a gyermekek rajzelemzésének vizsgálatához. A könyv részletesen fejti ki az egyes életkorok jellegzetességeit, ami azt jelenti, hogy évekre lebontva elemezi a fejlődést. Az író könyvében olvastam például, hogy a gyermekek rajzaiból 10 éves korukig vonhatunk le következtetéseket, ami árulkodik az intellektuális szintjéről. Például 4 éves korukban a legkedveltebb téma az ember. A fiúk a test rajzolásában, míg a lányok az arc kidolgozásában jobbak. 5 éves korban már megjelenítik a ruházatot, mert tudják, hogy nem illik meztelenül lenni idegenek előtt. Nemek ábrázolása is finomodik. Fiúk javulnak az arányok kidolgozásában, lányoknál a haj és a vonalak pontosabb ábrázolásánál jobbak. 6 évnél megjelenik a nyak. Fiúknál a kézfej kidolgozása, lányok az arcrészletek kidolgozásában jeleskednek. 7 évnél megjelenik az érzelmek primitív ábrázolása, nemi különbségek ábrázolása. Fiúk a fül, lányok a törzs-láb arány pontos bemérésére fordítanak gondot. Feuer Mária könyve véleményem szerint mérföldkőnek számít a rajzelemzés világában. A gyermeki gondolatok megfejtése általa nyert értelmet számomra. A könyv magával ragadó. Kárpáti Andrea könyvében is többször megemlíti Feuer Máriát és a könyvét. Kárpáti véleményem szerint nem ennyire korszakokra lebontva, sokkal inkább a történeti, elméleti háttérrel fogalmazza meg inkább a könyvében. Az ő könyve úgy

gondolom, már nem annyira a fejlődéstörténetre helyezi a hangsúlyt. Kárpáti könyve modernebb kivitelezésű. Rengeteg színes képpel van ábrázolva, ami által jobban befogadhatóbb vizuálisan a fiatalabb nemzedéknek is. Azt, hogy hogyan keletkezett a vizuális nyelvezet, a kisgyermekek rajzi fejlődését, és a kísérletezgetéseiket az első megjelenítési formákat illetően. Tihanyiné Vályi Zsuzsanna a könyvében időrendi sorrendben írja le a jelentősebb rajzelemzéssel foglalkozó kutatók munkásságát. Tihanyiné az emberrajzok elemzésénél és jellemzőinél többalkalommal is utal Feuer Mária és Mérei Ferenc munkásságára. Az író nő könyvében a korok szerinti jellemzés rövid, lényegre törő, érthető megfogalmazású. Tihanyiné könyvében is, úgy ahogyan Feuer könyvében számtalan illusztráció, gyermek rajz található. A gyermekek rajzainak megjelenítése, évekre lebontva számomra sokkal érthetőbbé teszi a rajzelemzéssel kapcsolatos tudnivalókat. Mindhárom író nő említi Florence Goodenough által kidolgozott emberrajz tesztet. Külalakjukat tekintve a könyvek közül Tihanyiné Vályi Zsuzsanna könyve a legkisebb, kézbe jól beleillő, puha kötésű könyv. Többségében fekete – fehér képekkel viszont számomra a legbefogadhatóbb. Az elemzéseket, a szövegrészt magyarázat követi és ezeket rajzokkal teszi még érthetőbbé, hogy mire gondolhatnak a gyermekek. Pontról pontra fokozatosan követi a gyermekek rajzainak elemzésénél, a bonyolultabb ábrák mit jelenthetnek és sok magyarázattal kíséri azokat. Egyszóval Feuer Mária könyve adja az alapokat véleményem szerint minden rajzfejlődés elemzéséről szóló könyvnek, de számomra mégis az utolsó könyv az, ami érthetővé tette, hogy a gyermekek rajzait hogyan kellene figyelniük.

3. Családrajzok és gyermekrajzok kutatása

Az alábbiakban szeretném bemutatni a szakdolgozatom kutatással kapcsolatos részeit, a helyszín választásom okát, a kiválasztott gyermekeket, a rajzoltatás körülményeit.

Az óvoda választásom oka, elsősorban abból a szempontból történt, hogy abban az időben, ebben az óvodában dolgoztam a gyermekek között pedagógiai asszisztens munkakörben és a negyedik féléves gyakorlatomat is itt töltöttem ebben az óvodában.

A gyermekekről elsősorban az óvodapedagógusaitól érdeklődtem, háttérinformációkat tőlük tudtam meg, mind a gyermekek előéletéről és a nevelőszülőkről is mind az édesgyermeket nevelő családokról is. A gyermekeket a csoportjukban az itt töltött hónapok alatt megfigyeltem, hogy a társas kapcsolataik és a személyiségük milyen.

Számomra azért volt ez a téma érdekes és fontos, mert hasonló kutatásokról a környezetemben még nem hallottam, nem olvastam. Ebben a kisvárosban, ahol élek, úgy gondolom a nevelőszülőkkel élő gyermekeket nem vonták még be, hasonló kutatásba, hogy a rajzfejlődésüket vizsgálják. Kíváncsi voltam, hogy a két családi állapot közötti különbség milyen hatással van a gyermekekre, azt, hogy mennyire befolyásoló lehet az, hogy nem az édesszülőkkel élnek, a rajzi képességeik milyen fejlettségi szinten állnak, ismerik-e például a színeket, megfelelően használják-e őket. Véleményem szerint a művészetekhez bizonyos fokú lelki nyugalom is kell, ami által eltudnak merülni az ábrázolásban. Későbbi kutatási témámnak biztosan a rajzvizsgálat lelki folyamatait dolgoznám fel.

3.1. A helyszín, az óvoda

Az óvoda ahol a szakdolgozatomhoz a rajzokat elkészítették a gyermekek, a Nagykanizsai Központi Óvoda Pipitér Tagóvodája. A tagóvoda Nagykanizsa családi házas városrészében helyezkedik el. A tagóvoda két telephelyen működik a családi házas övezet két oldalán. A csoportszobák tágasak, kényelmesek. A hatalmas udvar szépen parkosított. Mindkét óvodában nagy hangsúlyt fektetnek a Zöld Óvodai tartalmak megvalósítására. Kiemelkedőnek tartják a néphagyományörzést, a magyar nép kulturális értékeinek átadását, az alkotó, harmonikus gyermeki személyiség kibontakoztatását. Környezeti nevelés keretein belül valósítják meg a digitális eszközök kreatív felhasználását, mint a beebot használatát. A népi kultúra maradandó értékeinek (népi kismesterségek, népművészeti alkotások, népmesei, népi mondókák, énekes

játékok, repertoárjának gazdagítása) átadásával napról napra építkező folyamatként a fokozatosság, és komplexitás elvét betartva segítik, hogy a gyermekek megismerjék népünk hagyományait.

Véleményem szerint és a környezetemben tapasztaltak alapján, állíthatom, hogy az óvodában a gyerekek részére olyan élményeket adnak és olyan tevékenységeket biztosítanak, amelyekkel megtapasztalhatják, megismerkedhetnek a természettel. Olyan érzéseket szükséges bennük kialakítani nekünk leendő óvodapedagógusoknak és a már óvodapedagógusoknak, amelyek képessé teszik őket a természet megértésére, a természet iránti felelősségérzet kialakulására. Az óvodai életben számtalan színteret tudunk biztosítani a tapasztalatszerzésre, mint pl. az óvodakert, a séták a szabadban, kirándulások. Minden gyermek részére a legnagyobb élmény szerintem, a kirándulás, a természetjárás. Ezen alkalmak során olyan lelkesedést szükséges bennük kialakítani, amely által érdeklődéssel, fokozott figyelemmel fognak fordulni természeti környezetük felé.

Úgy gondolom az óvodákban a néphagyományörzés is egy nagyon fontos téma, foglalkozás. A néphagyományokkal, népszokásokkal, jeles napokkal a gyermekek már az kiscsoportban, óvodába lépést követően megismerkedhetnek. Így, számukra ezen ismeretek, történetek befogadása egy örök életre meghatározó szerepet fog játszani. A ma élő gyermekek is ismerjék meg elődeik, ősök, nagyszüleik szellemi, anyagi kincseit, és ezeket a kincseket ne csak megismerjék, hanem meg is becsüljék és ápolni tudják majd az emlékeiket, megtudják őrizni a hagyományokat. A Pipitér Tagóvodában például még él a Szent Mihály napi vásár hagyománya, amikor a gyerekek mind az óvodapedagógusokkal, mind a szüleikkel készülnek szép tárgyakkal a vásárra. Itt nem pénzért, hanem tallérokért lehet venni a kirakodott árut. A gyerekek szép énekekkel, versekkel várják ilyenkor a családjukat az ünnepre.

Véleményem szerint a gyermekek óvodai életének fontos része kell, hogy legyen a képzőművészeti nevelés is, melynek a természetből való inspirálódás és a néphagyományok világának megismerése is fontos állomásai, az, hogy a gyermek tudja, ismerje, az ősei hagyományait.

„A képzőművészeti nevelés nemcsak hasznos része, hanem teljességgel elengedhetetlen az egész emberré válás nagy pedagógiai programjában. A művészeti nevelés arra tanít, hogy a gyermek felfedezze, hogy milyen szépségek vesznek körül. Elvezet a harmóniára, felnyitja a szemet a világ rejtett csodáira.” (Berényiné, 2017)

3.2. A vizsgálatban résztvevő gyermekek bemutatása

Az óvodában 4 csoport található. Kis, középső, nagy és vegyes csoportokban foglalkoznak az óvodapedagógusok a gyermekekkel. Ezekben a csoportokban vannak a gyermekek, akik az összegyűjtött a rajzokat készítették. Véleményem szerint ebben az óvodába sok a nevelőszülővel élő gyermek.

A középső csoportból, amelyet nevezünk Cica csoportnak, segítségemre volt 2 nevelőszülővel élő kisgyermek és 2 édesszülővel élő gyermek. A nagycsoportból, melyet hívjunk Bagoly csoportnak rajzolt nekem 2 nevelőszülő kisgyermek, továbbá 2 édesszülővel élő kisgyermek. A vegyes csoportból, melyet szólítsunk Süniknek, rajzolt 2 kisgyermek, aki nevelőszülő és 2 édes szülő kisgyermek. Tehát az általam vizsgált három csoportból összesen 6 édesszülőknél és 6 nevelőszülőknél élő gyermek munkáit hasonlítottam össze.

	Középső csoportos életkorú gyermekek	Nagycsoportos életkorú gyermekek
Nevelőszülő gyermekek	3 db	3 db
Édesszülő gyermekek	3 db	3 db

1. táblázat: a gyermekek elosztása életkoruk és családi helyzetük szerinti (saját szerkesztés)

Gyerekekről általánosságban elmondható, hogy nagyon tevékenyek, szeretik feszegetni a határokat. A nevelőszülő gyermekek úgy vettem észre sokkal fogékonyabbak a csibészkedésre, a rendetlenkedésre, egyesek hangosabban fejezik ki önmagukat, hogy felhívják a figyelmet. Többször voltak nekik dühkitörési gondjaik az itt eltöltött gyakorlati időm alatt.

Az óvodában csoport szinten, egy héten egyszer tartanak ábrázoló tevékenységet. Mindig az életkoruknak megfelelő oktatást kapják a gyermekek. Előre megadott sablonokat nem színezhettek a gyermekek, a szabad alkotás örömeinek szeretetét adják át nekik az óvodapedagógusok. Én ezzel nem értek egyet. A megadott sablonoknak, színezőknek is megvan véleményem szerint a rendeltetésük. Én úgy gondolom egy kisgyermek, hogy szépen tudjon színezni, vonalban tudjon maradni az első lépések az eszközökkel való ismerkedések lennének például a színezceruzákkal, zsírkrétával vagy akár a festékekkel. Majd ezek után következhetnek a sablonokkal való ismerkedések. Véleményem szerint a fokozatos megismertetés hasznos a gyermekeknek. Folyamatosan ismertetjük meg az óvodában őket a

különböző ábrázolási technikával, életkoruknak megfelelően. Hátrányát abban látom ennek a látásmódnak, hogy csak a szabad kézi rajzok engedélyezettek ebben az óvodában, hogy majd nagycsoportban, amikor már az iskolára való felkészítésen van a hangsúly nehezebben fognak a gyermekek ráhangolódni arra, hogy a vonalon belül maradjanak. Esetlegesen az írástanulásnál is hátrányukká válhat majd, hogy nehezebben tudnak majd a vonalon maradni. Meg kell találni az egészséges közép utat, ahol az óvodapedagógus kiválasztja a gyermek számára mi fejlesztő hatású pld vagy a színezők, sablonok vagy a saját készítésű rajzok.

Befogadó családokról írnék pár gondolatot, amiket megfigyeltem az itt eltöltött idő alatt. Kiemelném viszont, hogy ezek a megfigyelések csak rövid időre korlátozódtak. A családokról az óvodapedagógusoktól kértem tájékoztatókat. A gyermekek esetleges előéletéről háttérinformációkat is a csoport óvodapedagógusaitól tudtam meg.

Az 6 rajzoló gyermekből 2-2 egy családnál él.

A Bagoly csoportos gyermeket nevelő befogadó család kedves, szerető közeg. Több gyermek megfordult már náluk, mióta ott van ez a gyermek. A szülők sokat dolgoznak, a gyermek sokat van az óvodában ügyeletben. A gyermekek a nevelőszülős anyukát anyának szólítják.

A két Cica csoportos kis gyermek nevelőszüleik is mindig rendes, kedves embereknek tündek. Végtelen szeretettel halmozták el a két kis gyermeket. Baba koruktól nevelik őket. Mellettük több gyermek is megfordult már. A gyermekek a nevelőszüleiket a nevükön szólítják.

A másik nagycsoportos gyermek egy másik családnál él. Itt csak a nevelőanyukával találkoztam. Nagyon kedves, figyelmes asszony volt. Nagyon vigyázott a gyermekre, aki nagyon cserfes, életvidám. A gyermek anyának szólítja a gyámszülőt.

A Süni csoportos gyermekek vidámak, cserfesek, gyorsak barátkoznak, pedig az előéletük nagyon szomorú. A nevelőszüleik szigorúak, de mindent megadnak nekik. A gyerekek a nevükön szólítják a gyámjukat.

3.3. A rajzoltatás körülményei

A rajzoltatás helyszínéül a nevelőszobát választottam. Ez egy kisebb helyiség ahol az óvodapedagógusok szoktak megbeszéléseket tartani, a terem nyugodt és csendes közeget biztosított a rajzok elkészítéséhez. Itt a gyermek szabadon alkothat, nem vonták el a figyelmét a társai. Mert, ha rájuk figyel, akkor nem ösztönből rajzol, érzésekből, amik a családjához kötődnek. Hanem a többi gyerekre figyel, velük bohóckodik, gyorsan összezsapja a rajzot és

máris máshogyan fog a családrajza, emberrajza kinézni. Színes ceruzákat, fehér A/4-es papírt előkészítettem számukra az asztalon. Az instrukcióm pedig csak annyi volt, hogy rajzold le a családodat.

Volt olyan gyermek, aki elgondolkodott, volt olyan, aki egyből nekiállt az ábrázolásnak. Volt, aki rengeteget beszélt közben. Beszélt a családjáról, a kutyáikról, merre voltak kirándulni, mit csináltak előtte este. Volt, aki megkérdezte, miért ezt kell rajzolnia, miért nem mást. Ekkor elmondtam neki, hogy számomra miért fontos az ő rajza. De természetesen volt olyan is, aki csendben dolgozott. Úgy gondolom az alapszemélyiségüket megmutatták a rajzok elkészítése során. Akik a csoportban is beszédes, cserfes, nagyhangú, az kettesben is sokat beszélt, mindenféle témában. Aki a csoportban is halk, csendes, visszafogott, nyugodt természetű, az kettesben is inkább csendben rajzolt. Csak a feltett kérdésekre válaszolt, akkor is csak egy-két szóban.

3.4. A családrajzok megfigyelése és elemzése

Családban élő édesszülőkkel élő gyermekek rajzainak elemzése

1. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszülős gyermek
Saját forrás

2. kép : 5 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszülős gyermek
Saját forrás

Az első képen szereplő gyermek életkorának megfelelően rajzolta az emberalakokat, melyek a lap 70 – 80%-át kitöltik. A képen szereplő figurák szorosan egymás mellett helyezkednek el. Önmagát középre helyezte, édesanyja a kép bal oldalán édesapja a kép jobb oldalán helyezkedik

el. Ami véleményem szerint egy pozitív családkép mintáját mutatja, hogy a szülők őt, a gyermeket két oldalról körbe veszik, ezáltal biztonságot nyújtanak számára.

A gyermek és édesapja között a család kutyája is helyet kapott. Méretbeli viszonyokat a maga valóságában ábrázolta, ő kisebb a felnőtteknél, a kutya kisebb nála (a gyermeknél). Az arcokat teljesen egyformának rajzolta meg. A ruházatban van különbség, az édesanyja és önmagát színes (lányos, nőies) ruhákba rajzolta, édesapját kicsit sötétebb, kék színű ruhában ábrázolta. A rajzlap közepére édesanyja és édesapja közé egy „szerelmes” smile-t rajzolt a szeme helyén szívekkel. Ebből is látszik véleményem szerint, hogy a modernkor képi, vizuális közlései mennyire beszivárognak a médiából a gyermekek rajzaiba. A mai modern, főleg iskolás gyermekeknél gyakori, hogy szavak helyek képekkel, emojik-kal, smile-kal és rövidítésekkel kommunikálnak egymással. Belebújnak a telefonjukba, tabletjükbe és a valós világot, a valós kommunikációt elhanyagolják. Pedig kisgyermekként az egyik legfontosabb, hogy a szüleinkkel kommunikáljunk, a helyes beszédet, a kapcsolatok fontosságát megtanítsuk a gyermekeknek.

Véleményem szerint a gyermek rajza életkorának megfelelő színvonalú. Életkorához mérten rajzán megjelentek és ábrázolta: különböző színű és nemekhez illő haj, különböző színű szemek, szempilla, az ujjakat, figyelme kiterjedt az apró részletekre is.

A második képen szereplő gyermek véleményem szerint kevésbé használta ki a rajzlap egész felületét, mint a másik gyermek. A családtagjait igyekezett reális méretben, életkorához mérten megrajzolni. Édesanyját ábrázolta a lap közepén, édesanyja balján balra helyezte el önmagát, jobbra jobb oldalára pedig a testvérét. Édesapját a lap jobb szélére rajzolta meg. A gyermek maga mellé helyezte el a család kutyáit. A rajzolás közben sokat mesélt a kutyáiról. Életkorához mérten színekkel próbálta kifejezni a nemek közti különbséget. Továbbá az arcoknál az orr és a száj megrajzolása után a lányoknál megjelent a szempilla is, mint nemek közti különbség. A haj és a hajszínek közti különbségtevés is megjelent nála. Az ujjak megrajzolásánál nagyon figyelt arra, hogy mindenkinek 5 ujjá legyen. A család ruháinak kitöltési módja is figyelemre méltó volt számomra, mert nagyon figyelt rá és igyekezett a körvonalakon, határokon belül maradni.

A két képen összehasonlítva azt vettem észre, hogy ezek a gyermekek az életkorukhoz mérten próbálnak, minél valószerűbb, a valóságosabb képet alkotni. Az első képen különösen kiakarta hangsúlyozni a gyermek a szeretetet, mint érzelmet, ami a családjukra jellemző lehet. A második képen a gyermek a családját úgy ábrázolta, hogy mind mosolyognak az alakok. Az összes családtagját, beleértve a háziállatokat is lerajzolta a gyermek. Nagy pontossággal

igyekezte őket is elkészíteni. Viszont számomra az meglepő volt, hogy ő a velük élő nevelt gyermekeket nem rajzolta le, pedig évek óta velük élnek.

3. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszülős gyermek
Saját forrás

4. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszülős gyermek
Saját forrás

A harmadik képen lévő rajz a legérdekesebb számomra. A kisgyermek rajza elég egyszínű lett véleményem szerint. Nagyrészt feketével rajzolta meg a családtagjait és a házukat. A szivárvány és a nap alkotása közben használt színesceruzát. A nap egy olyan jellegzetes szimbólum, melyet a gyermekek nagyon korán elkezdnek színhelyesen, azaz sárgás, meleg színekkel megjeleníteni. „Az első égitest, amely megjelenik az ábrázoló tevékenység során: a Nap. A körkörös gomolyfirkából leolvadt zárfirka hamarosan Nappá vagy emberi fejé alakul.” (Feuer 2000, 294) Életkorához mérten a rajzlapon az oldal 70 – 80% kitöltő emberalakok megjelentek. Természetesen nem szeretnék pszichológiai elemzésekbe bonyolódni, de önmagát a kép jobb oldalán ábrázolta picibe. Mellette babakocsiban a 2 kisebb testvére található. A szivárvány alatt nagy méretben édesanyja található meg ő mellette baloldalon egy másik testvére majd a testvér mellett a nevelőapuka található. A kép bal oldalán a házuk található meg, fekete színesceruzával megrajzolva. A nemek közti különbségek is megjelennek a rajzon úgy gondolom, önmagát és az összes lány testvérét szoknyában ábrázolta, továbbá a lányoknak hosszabb haját is rajzolt. Az emberábrázolása viszont kissé elmaradt. Nem ábrázolja az emberalakokat megfelelően. Az arcok és az alakok nincsenek kidolgozva. A leghangsúlyosabban az édesanyját ábrázolta, mind méretben, mind, hogy őt öleli körbe a szivárvány. Édesanyja méretben akkora, mint a ház. Őt méretben édesapja követi. A gyermekek

pedig mind-mind nagyon apró méretűek. A ház sötét, fekete színei, úgy tűnek, mintha át lenne firkálva.

Negyedik képen látható emberfigurák a rajzlap nagy részét kitöltik, életkorának megfelelő az ábrázolásmódja. A rajz díszítettsége viszonylat egysíkú, ezalatt azt értem, hogy csak az emberalakokra összpontosított és nem rajzolt semmi mást, nem díszítette a lapot. Az utasítást követte, a családot megrajzolta, de semmi többet. Az ember alakok távol állnak egymástól, nagy a térköz közöttük. Édesapját rajzolta a rajzlap közepére, mellette baloldalra saját magát, édesapja jobb oldalára az édesanyját rajzolta. A nemek közti különbségek megjelentek a gyermek rajzában. A lányoknak hosszú haját, szempillát, szoknyát rajzolt. A haj ábrázolásánál megjelent a különböző színek használata a valószerűbb kinézetért, a szemek színének ábrázolása, a piros száj a lányoknál. A nyak ábrázolása még nem jelent meg nála.

A két képet összehasonlítva látszik a gyermekek rajzfejlettsége. A harmadik képen látható rajzot rajz alkotója jóval komorabb hangvételű, ami elsősorban a vonalvezetésnek és a színhasználatnak köszönhető. A rajzkészsége is elmaradottabbnak tűnik számomra a másik képen látható rajzhoz képest.

5. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszűlős gyermek
Saját forrás

6. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)
Édesszűlős gyermek
Saját forrás

Az ötödik képen szerepelő gyermek rajza kitölti a rajzlapot, a felületet véleményem szerint kihasználta. Az alakokat szorosan egymás mellé rajzolta, szinte térköz sincs közöttük, egy egységként jelenítette meg a családot. A figurák méretei nem valóságosak. Önmagát rajzolta le a legnagyobbra, nem egészen középre. Ez valószínűleg onnan ered, hogy a gyermekek világképe egocentrikus, ő van a középpontban. Ezáltal fontosnak érzik magukat. „A hároméves gyermek gondolkodása egocentrikus, ő a világ közepe, az akarata irányítja a világot, vágyai és

kívánságai varázslatos módon teljesülnek. Az intellektuális képességek fejlődésével a gyermek egocentrizmusa csökken, a világ közepéből a társadalomban betöltött helyére kerül, és bár önzése nem tűnik el, a vágyait hat éves korra összhangba hozza a valósággal.” (Anonym, 2005) Majd a családtagjait a baloldalra. Testvére szülei egymagasak, csak a ruhájukban van különbség. Önmaga jobb oldalára pedig a kutyáját ábrázolta. A nemek közti különbségek megjelentek nála. Önmagát és a testvérét azonos színű ruhában ábrázolta, hosszabb hajjal. Édesanyját is hosszabb hajjal ábrázolta és szoknyában. Édesapjának nadrágot rajzolt. A kutya véleményem szerint kidolgozatlan maradt. A hátuk mögé pedig a házukat is lerajzolta. Az ábrázolás véleményem szerint olyan, mintha a kislány háta mögött lenne a családja többi része, akik pedig ölelik egymást, szinte úgy tűnik, mint ha a házban lennének.

„A rajzok alapja a képzeletvezérlés és a realitás egyben. Ez a kettősség hozza létre a rajzokon a röntgen rajzokat. Az alakokat egymás mellé helyezi, hogy azok kölcsönös egymásra hatását érzékeltetni tudná.” (Feuer 2000, 136) Ez az ábrázolási mód véleményem szerint fejlettebb a koránál.

A gyermekeknek 6 éves koruk után a leggyakoribb megjelenítési formák az emberek és a ház. A rajzokon már nemcsak egy ember szerepel, hanem ember csoportokat, a családjukat igyekeznek megjeleníteni. Az ebbe a korosztályba tartozó gyermekeket egyre jobban foglalkoztatja a valóság. Érdekelni kezdi őket minden, ami a világgal kapcsolatos, mint például az emberi test felépítése, működése vagy kimondottan egyes szerveink működése. Ez az érdeklődés jelenhet meg a röntgen rajzokon is például, amikor a gyermek a test körvonalán belül jeleníti meg a belső szerveket. A testvére, mintha szeretné megfogni a kezét a rajzoló kislánynak. Az arc kidolgozottsága még ép csak jelzés értékű, de az alakok mosolyognak.

A kutyának is olyan arcot rajzolt, mint az embereknek. A gyermekrajzokban a kezdeti állatábrázolások gyakran nagy hasonlóságot mutattak az emberi alakok megjelenítésével. „Általában kezdetben két lábbal ábrázolják az állatokat, oldalnézetben. A fejet kisebb-nagyobb körök szimbolizálják, amelyeknek emberarcuk van. Az állatszerűséget csak a nagy, felfelé álló fülekkel szokták kifejezni.” (Feuer 2000, 245). A kéz, kézfejek kidolgozottsága sincs jelen a rajzon.

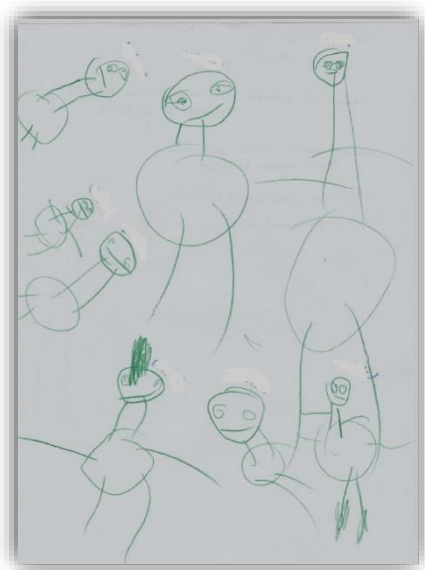
A hatodik képen lévő rajz a rajzoló életkorához mérten teljesen megfelelő. A lap nagy részét kihasználva rajzolta meg az emberalakokat. Az emberalakok felismerhetők. A nemek közti különbségeket is megfelelően ábrázolta. A lányoknak szoknyát, hosszú haját, szempillát rajzolt. Önmagát rajzolta le a lap közepére, mellette jobb oldalon a lány testvére, másik oldalán kisebb méretben a fiú testvére és a kép bal oldalán édesanyjuk látható, aki mellett helyet kapott a család macskája is. Az arányok ábrázolása még nem realisztikus, a fiú testvérét és édesanyjukat

kisebbnek rajzolta, önmagát, az idősebb lánytestvérét és nagyobb méretben. Olyan hatást kelt így, mintha a fiútestvér és az anyuka a lányok háta mögött lenne, bár ez véleményem szerint csak a véletlen műve. A színek használata életkorához mérten megfelelő, vidám hangulatú. A kép kitöltéséhez rajzolt még fűvet és virágokat is a lábuk alá.

A két képet látva és összehasonlítva arra a megállapításra jutottam, hogy ez a két kisgyermek az életkori átlaguknak megfelelően rajzolnak. Rajztudásuk, emberábrázolásuk életkoruknak megfelelő szinten van.

Nevelőszülőkkel élő gyermekek rajzainak elemzése

A nevelőszülők által nevelt gyermekek rajzainak vizsgálatával folytatnám a továbbiakban.

7. kép: 5 éves kisgyermek rajza (fiú)
Nevelő szülő gyermek
Saját forrás

8. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)
Nevelő szülő gyermek
Saját forrás

A hetedik képen szereplő kisgyermek rajzának színvonala az életkori átlagtól véleményem szerint jóval eltér, sajnos negatív irányban. 5 éves fiúgyermekként, inkább egy 4 éves gyermek rajz készségeit látom megelevenedni. (fej, törzs, szem, száj, kar, láb) Viszont a nyak megjelenése a rajzában már az 5 évesekre jellemző. A rajzlap egész felületét kihasználta, de nem rendeltetésszerűen. Csak random rajzolta az embereket, akik eszébe jutottak és ahová

éppen kifértek. A nevelőanyukáját rajzolta meg először középre. A nevelőapa van a kép jobb oldalán. A többi kisebb figura a gyerekek. A mostani időszakban csak ketten vannak jelenleg a nevelőszülőknél a bal felső sarokban lévő gyermek és az egyedüli hajjal ábrázolt gyermek, aki a rajzoló maga. A többi gyermekből egyet már örökbe fogadtak, aki érkezni fog hozzájuk őt is lerajzolta. A másik két kisgyermek játszani szokott hozzájuk átmenni. A felnőtteket nagyobb méretben rajzolta meg, mint a gyerekeket. De semmilyen más különbséget nem rajzolt közöttük. A nemek közötti megkülönböztetés sincs megjelenítve. A rajzolás egysíkú, egy szintet használt végig. Gyorsan túl akart lenni rajta. Emberábrázolása annyit tesz ki fej, nyak, törzs, kar, láb. Arc megjelenítése szemek és egy szájvonal.

Nyolcadik képen látható rajzon a gyermek igyekezett színeket használni. Egy kis idő elteltével viszont úgy éreztem, hogy csak gyorsan túl akar lenni rajta. A rajzlap felületének kihasználása nem teljes. A figurák között nagy térközök találhatók. Véleményem szerint ez egy szivárvány szeretett volna lenni, ami alá lerajzolta a családjukat. Középen található a nevelő anyuka, az anyuka bal oldalán egy firka (oda nem tudom mit szeretett volna ábrázolni) és az mellett található a nevelőapuka. A nevelő anyuka másik oldalán mellette a másik nevelt gyermek és a szélén pedig a rajzoló kislány magát ábrázolta. Az emberábrázolása fejletlen. Fej azon pont szemek és egy szájvonal. Nincs nyakábrázolás, hanem egyből a törzs következik és abból pedig a vonal lábak. A kéz ábrázolása teljesen hiányos. Véleményem szerint sötét színeket használt. A nemek közti különbségtevés sem jelent meg nála.

A hetedik és a nyolcadik képen lévő rajzokat rajzoló gyermekek ugyanazon nevelőszülőnél élnek. Életkorukhoz képest a rajztudásuk alulmarad véleményem szerint. Sok megkülönböztetési formát nem ismernek, a fej, törzs, láb rajzolása a biztos pont náluk. Temperamentumuk hasonlóan izgága természetű, nyugtalan gyermekek. A gyermekek nem szoktak otthon rajzolni. Óvodai szabad tevékenységeikre sem jellemző az ábrázoló tevékenység.

9. kép: 6 éves kisgyermek rajza (fiú)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

10. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

A kilencedik képen szereplő rajz is eltér az életkori átlagtól, negatív értelemben. 6 évesen a gyermek rajzfejlődése a fej, arcon szemek, száj, haj ábrázolás, majd a fejből induló lábak és a lábakból kilépő kezekből áll. A rajzlap egész felületét kihasználta, kiszínezte. Az elrendezése számomra nagyon rendezetlen, ziláltnak tűnő. Önmagát rajzolta középre, a legnagyobb. A nevelőanyuka van még nagyban rajzolva a kép jobb oldalán. A nevelőanyuka édesanyja, a mama van a kép bal szélén (a rajzoltatás előtt pár hónappal halt meg). A nevelőanyuka és a rajzoló fiúgyermek között felül piciben rajzolva a nevelőanyuka édesgyermek (aki már felnőtt és saját családja is van). A rajzoló gyermek és a nevelő anyuka között alul megjelenítve, másik két nevelt gyermek. A rajzoló gyermek mellett jobb oldalon közvetlenül, egy erőszakosabb személyiségű nevelt gyermek, akit visszaküldtek az otthonba. A másik gyermek még együtt nevelkedik a rajzolóval. A gyermek bal oldalán található alakok, fentről kezdve a nevelőanyuka unokája, a rajzoló lábánál lévő figura a nevelőanyuka édeslányának a férje, a mama mellett pedig a harmadik nevelt gyermek, aki még a rajzoló mellett él. Méretbeli viszonyoknál véleményem szerint nem próbált a maga valóságában ábrázolni inkább az érzelmi vezérelték. Ruházat megjelenítésére nem is törekedett. A háttér színezésénél is véleményem szerint az érzelmi vezérelték. Felül pirosat használt, majd lilát, zöldet, kéket és egy pici sárgát. A 6 éves korú gyermekek rajzi jellegzetességei még kevésbé hangsúlyosak. Haj ábrázolása egyszerű vonalakkal áll, nincsenek nemek közti megkülönböztetések. Szemek, szájvonal egyszerű ábrázolása. Kéz, láb egyvonalas ábrázolása, törzs teljes kihagyásával.

Tizedik képen megjelenő rajz általános színvonala és életkori átlaga is eltérő negatív értelemben. A rajzlap egész felületét kihasználta igaz, de nem rendeltetésszerűen véleményem szerint. Gyorsan túl akart lenni a rajzoláson. A figurákat hol így rajzolta, hol úgy. Az egyik alaknak van törzse, a másiknál csak egy nagy fejet rajzolt és abból kiinduló lábakat. Véleményem szerint ez egy jellegzetesség, amikor a gyermek csupán a részletek megjelenítésével utal az egész személyre, ezek azok a bizonyos jellegzetes fej-láb emberkék. Önmagát rajzolta középre picibe piros színt használva többségében. Megjelent nála a fülek megrajzolása, a haj ábrázolása, szemek és szájak rajzolása. A fejből kiinduló törzs majd abból a lábak. Kezek teljesen lemaradtak. Felette ábrázolta a nevelő anyukáját. Véleményem szerint csak egy fejet rajzolt, törzs nélkül, rózsaszín színnel. „Az egyes képelemek közti teret nem töltik ki, a figurák egymás mellett vannak ábrázolva, de az egymásra való hatás nélkül.” (Feuer 2000, 122) Megjelent a fül ábrázolása, véleményem szerint fülbevalók rajzolása is megjelent az itt megjelenő fej alakon. A kép bal oldalán narancssárga színnel a másik nevelt gyermek szerepel. Az ő ábrázolása egy nagy fej, az arc csak szemből és szájvonalból áll. A fülek megjelenítése itt is megtörtént. A fejből pedig kiindulva a lábak egyvonalas ábrázolása. A kép bal oldalán a nevelőapuka található bordó színnel megrajzolva. Nagy fej, nagy szemek, fül, haj ábrázolása mind-mind azonos színnel. A fejből kiindulva egy törzsábrázolás is látható ennél a figuránál, majd egyvonalas vonalvezetéssel három láb. A kép bal szélén pedig a harmadik nevelt gyermek található. Őt is narancssárga színnel ábrázolta, fej, szemek, fülek, majd az egészet beszínezte. Az 5 éves korban megjelenő rajztudási szintje véleményem szerint alacsonyabb ennél a gyermeknél. Az ábrázolási készsége az életkori átlagánál elmaradottabb.

A kilencedik és a tizedik képet rajzoló gyermekek is ugyanazon a nevelőszülőknél élnek. Természetükben nagy különbségek vannak. Előéletüket nem ismerem. A fiúgyermek hangulati változásai jól jelzik a rajzán szereplő színek. Mindketten elmaradottabbak az életkori jellegzetességekhez rajzfejlődésükhöz képest.

11. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

12. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

A tizenegyedik képen látható rajzon a nevelt gyermek az egész családot lerajzolta, akikkel él. Önmagát rajzolta középre picibe, maga mellett jobb oldalon az édestestvérét rajzolta. A testvére mellett a nevelő szülők egyik gyermeke, az mellett pedig a nevelő apuka található. A rajzoló kisgyermek bal oldalán közvetlenül mellette nagyban a nevelőszülők másik gyermeke és a gyermek mellett a kép bal szélén picibe a nevelőanyuka található. Véleményem szerint a rajzlap egész területét jól kihasználta. Háttérrel is alkalmazott, felhőket is rajzolt. Szorosan egymás mellé helyezte az alakokat, kevés térközöt hagyva. Önmagát és az édestestvérét rajzolta meg először, utána a nevelőszülők lánygyermekét. Ő neki a ruháját szépen kidolgozta, a többieket és önmagát egyszínnel készítette. Véleményem szerint ezzel is utalhatott a személy kiemelt státuszára, számára sokat jelenthet, fontos alak lehet az ő életében. „A ruhákat hangsúlyozottan részletezik, sőt díszíteni kezdik. A díszítő elemek szélesebb választékát tárják elének, mint például masni, virágok, fodor stb.” (Feuer 2000, 92) Az alakábrázolásnál nem vette figyelembe a nemek közti különbséget. Egyedül a nevelőszülők lánygyermekét dolgozta csak ki véleményem szerint. Az életkori átlagnál a haját differenciáltabban kellett volna elkészítenie, szemek, szempillák, nemek közti különbségeket jobban megjeleníteni. Kéz és ujjak megjelenítése viszonylag megfelelő az életkorához mérten.

A tizenkettedik képen, a tizenegyedik képen rajzoló gyermek édestestvérének rajza található meg, hogy ő hogyan látja a családjukat. Számomra nagyon meglepő volt látni. Ez a gyermek is azt az instrukciót kapta mind mások, hogy rajzolja le a családját. Ő a képen a nevelőszülőket rajzolta le és a nevelőszülők lánygyermekét. Önmagát, az édestestvérét sem rajzolta le. A méreteket nem próbálta a maga valóságában ábrázolni. A felnőtteket kicsiben, a nevelőszülők lánygyermekét nagyban ábrázolta. Az édestestvérének egyetlen lánygyermeké ő. Mindenben őt

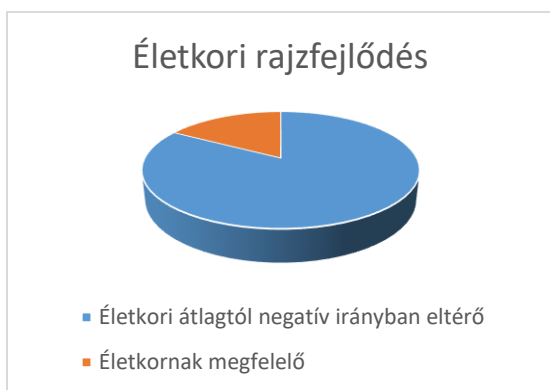
emelik ki elsőnek. Ő kapja a figyelmet, az ajándékokat. A lányoknak (az ő elmondásuk alapján) mindig ki van hangsúlyozva, hogy nevelt gyermekek, addig vannak náluk, amíg nem fogadják őket örökbe. Az ember ábrázolása kissé fejletlen életkorához mérten. A nemek közti különbségre annyiban figyelt csak, hogy a lánygyermeknek hosszú lett a haja és szoknyát visel. Egyszerű ábrázolásra törekedett. Fej, szem, orr, szájvonal megjelenítése, abból kiindulva a törzs. A törzsből kiindulva a karok és a lábak. Kézfej ábrázolása kezdetleges szakaszban van. A háttérre kékre színezte, napot ábrázolt egy pici zöld dombot (véleményem szerint) is tett a képre.

A két képet látva és tudva, hogy ezek a gyermekek ikrek és ugyanazon nevelőszülőknél élnek, számomra megdöbbenő. Természetesen a pszichológiai részbe, nem szeretnék belebonyolódni, a két gyermek, különböző személyisége is okozhatja, hogy ennyire másképp látnak bizonyos dolgokat. A rajzfejlődésük véleményem szerint csak kissé van elmaradva az életkori átlagukhoz képest. A rajzlap egész felületét igyekeztek kitölteni színekkel vagy akár formákkal is. Az emberábrázolásuk is kissé elmaradott. A lányok külön, külön rajzoltak. Nem tudom, hogy megbeszélték e előtte és azért van hasonlóság a rajzok között, vagy ugyanúgy éreznek és abból kifolyólag használtak azonos színeket. Az előéletüket nem ismerem részletesen. Nagyon kevés tájékoztatást kaptam ebben a témában.

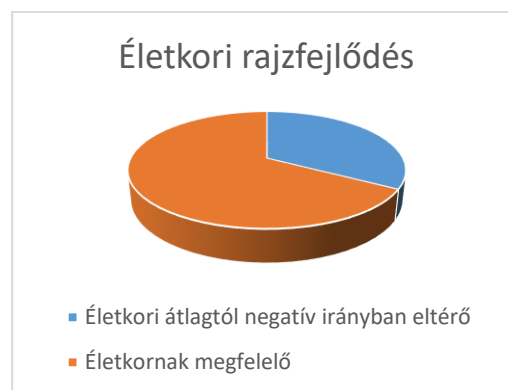
4. Összegzés

A vizsgálatomban 12 gyermek vett részt. 6 nevelőszülővel élő gyermek és 6 édesszülővel, családban élő gyermek. Minden gyermek 1 képet készített számomra. Az volt a kérésem feléjük, hogy rajzolják le a családjukat. 12 rajz készült így el a kutatásomhoz.

Összeségében elmondható, hogy az édesszülők által nevelt gyermekek és a nevelőszülők által nevelt gyermekek rajzi fejlettsége eltérő szintű. Az alábbi ábrákkal az volt a célom, hogy még jobban szemléltetni tudjam azt, hogy a kutatásban részt vevő legtöbb nevelőszülővel élő gyermekek rajzfejlődése mennyire eltérő szinten van az édesszülővel élő gyermekek rajzfejlődési szintjétől. Első kutatási kérdésemnél is arra kerestem a választ, hogy a gyermekek rajztudásának színvonala eltér –e az életkori átlagtól, akár pozitív akár negatív irányban. Számomra voltak meglepetések. Nem gondoltam, hogy vannak olyan 5 évesek, akik ilyen ügyesen, életkorukhoz képest fejlettebb színvonalon rajzolnak. Sajnos negatív irányban is lett tapasztalatom. Nem gondoltam, hogy egy majdnem iskoláskorú gyermek ennyire életkorához képest jóval fejletlenebbül tudja magát kifejezni a rajzban. De számomra nagyon pozitív tapasztalat volt, hogy minden gyermek igyekezett a tőle telhető legjobbat alkotni. Láttam rajtuk a megfelelési vágyat, a koncentrációt és a meglepettséget is.

1. ábra: A nevelő szülő gyermekek életkori rajzfejlettsége
Saját forrás

2. ábra: Édes szülő gyermekek életkori rajzfejlettsége
Saját forrás

Dolgozatom során kutatási kérdéseimet sikerült megválaszolni. A kutatási kérdéseim bebizonyításaképpen vagy éppen megcáfolásához, hogy a gyermekek rajzait megfelelően elemezni tudjam, szükségszerű volt a megfelelő szakirodalmak áttekintése, tanulmányozása.

Fontosnak tartottam kiemelni Feuer Mária, Kárpáti Andrea és Tihanyiné Vályi Zsuzsanna munkásságát, melyek nagy segítségemre voltak abban, hogy megismerjem a gyermekek rajzfejlődési szakaszait, ábrázolásuk életkori sajátosságait és az emberábrázolás jellegzetességeit.

Az eredmények, amiket kaptam, hogy a vizsgált nevelőszülőkkel élő gyermekek rajztudása, rajzfejlettsége az életkorra jellemző rajzfejlettségi szinttől jóval elmaradottabb. Ezek a gyermekek 1-2 évvel a saját koruknál visszamaradottabb rajzfejlődési korszakban vannak. Az első ábrán is a vizsgált gyermekeknél 90%-ban elmaradottságot észleltem a rajzfejlettségükben. A második ábrán az látható, hogy a vizsgált gyermekeknél ez az arány 80%-ban életkoruknak megfelelő rajztudással rendelkeznek 20%-ban viszont elmaradást érzékelttem. Természetesen az állításomban a szakirodalmak által a korosztályhoz meghatározott rajzi fejlettségi szintet vettem figyelembe.

Az édesszülőkkel élő gyermekek rajzainál viszont azt vettem észre, hogy az életkorukhoz mérten voltak jobban és rosszabbul teljesítők is. A nevelőszülőkkel élő gyermekek rajzainál véleményem szerint nem csak a rajzkészség hiánya okozhatja a rajzfejlődésben az elmaradást, hanem akár a családi háttér, a figyelem hiánya, a nehezebb sors, a helyzetükből adódó gyakori traumák, vagy a szűkösebb anyagi helyzet is. Viszont a szakdolgozatomban nem a lehetséges okokat kerestem, hogy miért lehetséges az életkori átlagtól való eltérés. Csupán a rajzi készségeik mértékét szerettem volna megvizsgálni és összehasonlítani. Viszont úgy gondolom, ha a jövőben folytatnám a kutatásom, akkor remek téma lehetne, hogy kitérnék majd ezekre az okokra illetve nagyobb létszámban és eltérő óvodákban végezném a vizsgálatot, hogy minél átfogóbb eredményeket kapjak.

A kutatásom célja az volt, hogy a családban nevelkedett gyermekek rajzait és a nevelőszülők által nevelt gyermekek rajzait összehasonlítsam. Elemezni szerettem volna a nevelőszülős gyermekek rajztudásának színvonalát, hogy eltér-e az életkori átlagtól. Az édesszülőkkel élő gyermekek rajztudása, a vizsgált gyermekek szemszögéből viszont tartogatott meglepetéseket számomra, minden tényezőt figyelembe véve. Viszont messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le egyik opciónál sem, mert egyetlen rajzból nehéz elemezni, hisz adott munkákat mindig nagyon befolyásolja a gyermekek adott hangulata, kedve.

A kutatási kérdéseim az alábbiak voltak:

1. A nevelőszülős gyermekek rajztudásának színvonala eltér az életkori átlagtól? Pozitív akár negatív irányban?

Arra a megállapításra jutottam, hogy a szakirodalmat alapul vevő rajzelemzésben leírtak és az 1. és 2. ábrán látható eredmények alapján elmondható, hogy a kutatásom kérdésére választ kaptam, azaz, hogy a nevelőszülőkkel élő gyermekek rajztudása, rajzfejlettsége többségében nem az életkoruknak megfelelő. A rajzfejlődési korszakuk eltér az átlagos életkori rajztudáshoz képest. Igaz csak csekély mennyiségű rajz állt a rendelkezésemre, hogy a nevelőszülős gyermekek rajztudásának színvonalát, fejlettségét vizsgáljam, de véleményem szerint így is megállapítást nyert, hogy eltér az életkori átlagtól a rajzfejlettségük, sajnos negatív irányban. De úgy gondolom, ha nagyobb mennyiségű rajz állt volna rendelkezésemre, a kutatási eredmény akkor is hasonlóan alakul.

2. A kutatásban résztvevő gyermekek miként jelenítik meg családjukat és önmagukat a rajzaikban? Milyen sémákat, rajzi megoldásokat alkalmaznak?

Az édesszüleikkel élő gyermekek a családjukat, véleményem szerint igyekeztek, mind valóságosan ábrázolni. Nagyon sok színt alkalmazva dolgoztak. Úgy gondolom a gyermekek mind a lap közepéről indulva dolgoztak, többségük önmagát rajzolva meg elsőként. Az édesszüleikkel élő gyermekek (kislányok), az életkoruknak megfelelően ábrázolták az embereket. A nemi különbségeket igyekeztek megjeleníteni. A háziállatokat is megjelenítette egy-két gyermek, akinek nagyon fontos szerepet játszanak az életükben. A szakdolgozatomban a rajzelemzésnél leírtak alapján teljesen megfelelnek az életkoruknak megfelelő rajzfejlettségi szintnek.

A nevelőszülőkkel élő gyermekek, véleményem szerint már jóval nehezebben tudtak azonosulni a feladattal. A rajzolás számukra nem okozott örömet, túl szerettek volna lenni a feladaton. Az elkészült képek alapján, arra a következtetésre jutottam, ami megválaszolta a kutatási kérdésem is, hogy a nevelőszülőkkel élő gyermekek rajzfejlettségi szintje az életkori átlagtól negatív irányba van, elmaradottabb. A többsége a nevelőszülőket rajzolta meg szüleinek és a többi kisgyermeket, aki ott él velük testvéreinek ábrázolta. Általában ők is középről indultak a munka kezdetén. Többsége kitöltötte az egész lapot is, bár inkább csak színezéssel. Bizonyos esetben, amikor nem szívesen csinálták ezt a feladatot a gyermekek,

látszott, hogy összezsápták. Úgy gondolom, hogy ez negatív irányban befolyásolta a kutatást, mert ha tőlük telhető legjobban készítették volna el, nem ez az eredmény jött volna ki a kutatásban. Úgy gondolom, ha számukra kedvezőbb feladattal álltam volna eléjük lehet jobban teljesítettek volna az alul teljesítő gyermekek.

3. Milyen különbségeket lehet felfedezni, aszerint, hogy a vérszerinti szüleivel, vagy nevelőszülőkkel él-e a gyermek?

A 12 darab rajzból arra a megállapításra jutottam, hogy a nevelőszülőkkel élő gyermekek és az édesszülőkkel élő gyermekek rajzai között, mind kidolgozottságban, mind a színhasználatban, mind az ábrázolásmódokban, a nemi különbségek megállapításánál is különbséget lehet tenni. Az édesszüleikkel élő gyermekek több színt használtak, kidolgozottabbak voltak az ember alakok, megjelentek a nemi különbségek úgy, mint hosszú haj, szempilla a lányoknál, a fiúknál nadrág és rövid haj. A háziállatok megjelenítése is kialakult egy-két gyermeknél. Életkorukhoz képest pontosan alkották meg. Míg a nevelőszülőkkel élő gyermekek rajzain az állapítható meg, hogy a színeket nem rendeltetésszerűen használták fel, az emberábrázolásuk is kezdetleges, az életkori átlagtól negatív irányba eltérő. Náluk nagyrészt a fej-láb és a lámpaember jelent meg. A nemi különbségeket csak úgy lehetett megállapítani, miután elmondták ki látható a képen. Egy gyermeknél jelent meg a virág szimbólum, de ő is inkább csak a gyorsaságra összpontosított, a feladatot nem teljesen értette.

A kapott eredményeket figyelembe véve, akár a későbbi tanulmányaim során pszichológiailag is lehetne tanulmányozni őket, de én ebben a kutatásban rajzfejlődési szempontból szerettem volna megvizsgálni. A szakdolgozatomat a későbbiekben úgy tudnám folytatni, tovább gondolni, hogy pszichológiailag, lélektanilag is megvizsgálnám a rajzokat, hogy például akiknek a rajzfejlettsége az életkoránál alacsonyabb szintű (volt), az óvodai környezet és foglalkozások később meghozták-e az eredményt? Fejlődött-e a rajztudása? Én úgy gondolom, hogy akinek a vizuális képességei alacsonyabbak az például az iskolában is rosszabbul teljesít, az íráskészsége várhatóan gyengébb lesz. Ezt a felvetésemet arra alapozom, hogy a finommotorikájukat kevésbé érzem fejlettnak ezeknek a gyermekeknek. Az iskola első éveiben nagyon sok gyakorlásra lesz szükségük majd. A hátrányos helyzetű, jelen esetben nevelőszülő gyermekek óvodai fejlesztése különösen fontos lenne.

Az is érdekes vizsgálati szempont lehetne, ha a kapott rajzokat rajzolóktól, 1-3 év múlva kérnék újra egy családrajzot és megvizsgálnám a rajzfejlődésüket, rajzfejlettségüket, hogy az adott év alatt mennyit változott. Befolyásolja-e őket az online világ? A finommotorikájuk visszafejlődik-e az elektronikus eszközök miatt?

Esetlegesen az óvodai csoportokban a rajzolás, festés, mintázás, kézi munka foglalkozás keretén belül felmérni a gyermekek rajztudását, rajz készségeiket. A rajzolási nehézségekkel küzdőket jobban figyelemmel kísérni. Leendő óvodapedagógusként ilyen esetekben feladatom lesz majd a differenciálás, a feladatok típusaiban és végrehajtásában.

Végeredményben szeretném kifejtetni, hogy a kutatási kérdéseimre sikerült választ találnom. A vizsgálat gyermekrajzok arra engednek következtetni, hogy a nevelőszülőkkel élő gyermekek rajzfejlettségben, negatív irányban, életkorukhoz képest elmaradottabbak.

A nevelőszülőkkel élő gyermekek óvodai életében fontosnak tartanám, hogy ezeket a gyerekeket felkaroljuk. Illetve el tudnám képzelni ezeknek a gyermekeknek a külön fejlesztését, felzárkóztatását, a képzőművészet nyelvének megismertetését és megszerettetését is, ahol megtanulhatná kifejezni önmagát.

Az óvodai életben a - rajzolás, festés, mintázás, kézi munka - foglalkozások fontosságára több hangsúlyt fektetnék. Több olyan lehetőséget adnék a gyermekeknek, hogy kifejezhessék önmagukat. A hátrányból induló gyermekeknek több lehetőséget adnék, hogy az energiáikat az alkotásban fejezhessék ki. Számomra is meghatározó volt az az óvodapedagógus, aki a szárnyai alá vett 3 éves gyermekként. Visszahúzódo, nehezen barátkozó, szinte egy burokból érkező kisgyermekként ő szerettette meg velem az ábrázolást, a rajzolást. Általa kezdtem nyitottabbá válni. Így én is szeretnék majd olyan óvodapedagógussá válni, aki megihleti, terelgeti a gyermekeket, hogy az óvodai életben bátran önmaguk lehessenek, és akár az ábrázoló tevékenységek közben olyan környezetet teremteni ahol szabadon alkothatnak és kifejezhetik önmagukat, fejlődhetnek.

5. Bibliográfia

1. Cathy A. Malchiodi (1998): Gyermekrajzok megértése. Budapest, Animula Kiadó, 2003
2. Dékányné Kerner Szilvia-Mosonyi Tamás (2010): „A kis ház előtt a kertben...” (Az ábrázolás fejlődésének vizsgálata 4-14 éves gyermekek körében). In: Dr. Albert Gábor (szerk.): Képzés és Gyakorlat konferenciák III. Az óvodapedagógiától az andragógiáig. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara, Kaposvár.
3. Feuer Mária (2000): A gyermekrajzok fejlődéslélektana, Akadémia Kiadó Zrt. Budapest, 81- 294 p.
4. Feuer Mária (2002): A firka lélektana. Budapest, Akadémiai Kiadó
5. Feuer Mária (2006): Gyermekrajzok vizsgálata és értékelése a humánszolgáltatási gyakorlatban és képzésben. Budapest, ELTE Bárczi G. Gyógyped. Főiskolai Kar
6. Gerő Zsuzsa (2007): A gyermekrajzok esztétikuma, Flaccus Kiadó, Budapest
7. Kárpáti Andrea (2001): Firkák, formák, figurák- A vizuális nyelv fejlődése a kisgyermekkortól a serdülőkorig. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 53-77 p.
8. Lengyel Katalin (2010): A gyógyító rendező rajz. In.: Lurkóvilág, 2010. nyár IV. évfolyam 2. szám
9. Mérei Ferenc V. Binét Ágnes (2006), Gyermeklélektan., Medicina Könyvkiadó Zrt.
10. Szávai István (1993): A gyermekrajzok üzenete In.: Új Pedagógiai Szemle 43. évf. 5. 81-87 p.
11. Tihanyiné Dr. Vályi Zsuzsanna (2013): Amiről a gyermekrajzok beszélnek. Szeged, JATEPress Kiadó, 7-31 p.
12. Vass Zoltán (2003): A rajzvizsgálat alapjai. Budapest, Flaccus Kiadó
13. Vass Zoltán (2011): A képi kifejezéspszichológia alapkérdései – Szemlélet és módszer, L'Harmattan Kiadó, Budapest

14. Kárpáti Andrea (szerk.) (1993): A Leonardo-program. A vizuális nevelés öt modellje. Akadémiai Kiadó, Budapest.
15. Kárpáti Andrea (szerk.) (1995): Vizuális képességek fejlődése. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.

Internetes forrás:

Anonym (2005): Pedagógia Pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak. Értelmi fejlődés. In: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar honlapja. [online] Szeged: Szegedi Tudomány Egyetem, Mentorháló Program, 2013. Letöltés dátuma: [2023.01.05.]

> URL:

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedaggusoknak/72_rtelmi_fejlds.html

Anonym (2019b): Alfa Generációs Labor: Mennyit kütyüzzön a gyerek? (kutatás) In: Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem Etológiai Tanszék honlapja. [online] Bp.: Elte Etológiai Tanszék 2019.11.06. Letöltés dátuma: [2023.03.20.]

> URL: <https://www.elte.hu/content/mennyit-kutyuzzon-a-gyerek.t.19900>

Berényiné Böjti Annamária: Művészeti nevelési koncepciók kidolgozása az óvodában (szakdolgozat) In: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar honlapja [online] Miskolc: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2017. Letöltés dátuma: [2023.04.19.]

> URL: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/26209/21626.pdf>

József István: A gyermeki világkép. Kaposvári jegyzet. In: PTE BTK NTI távoktatási tananyagai című honlap. [online] Pécsi Tudomány Egyetem, Kaposvári jegyzet, 2011. Letöltés dátuma: [2023.04.02.]

> URL: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_gyermeki_vilgkp.html

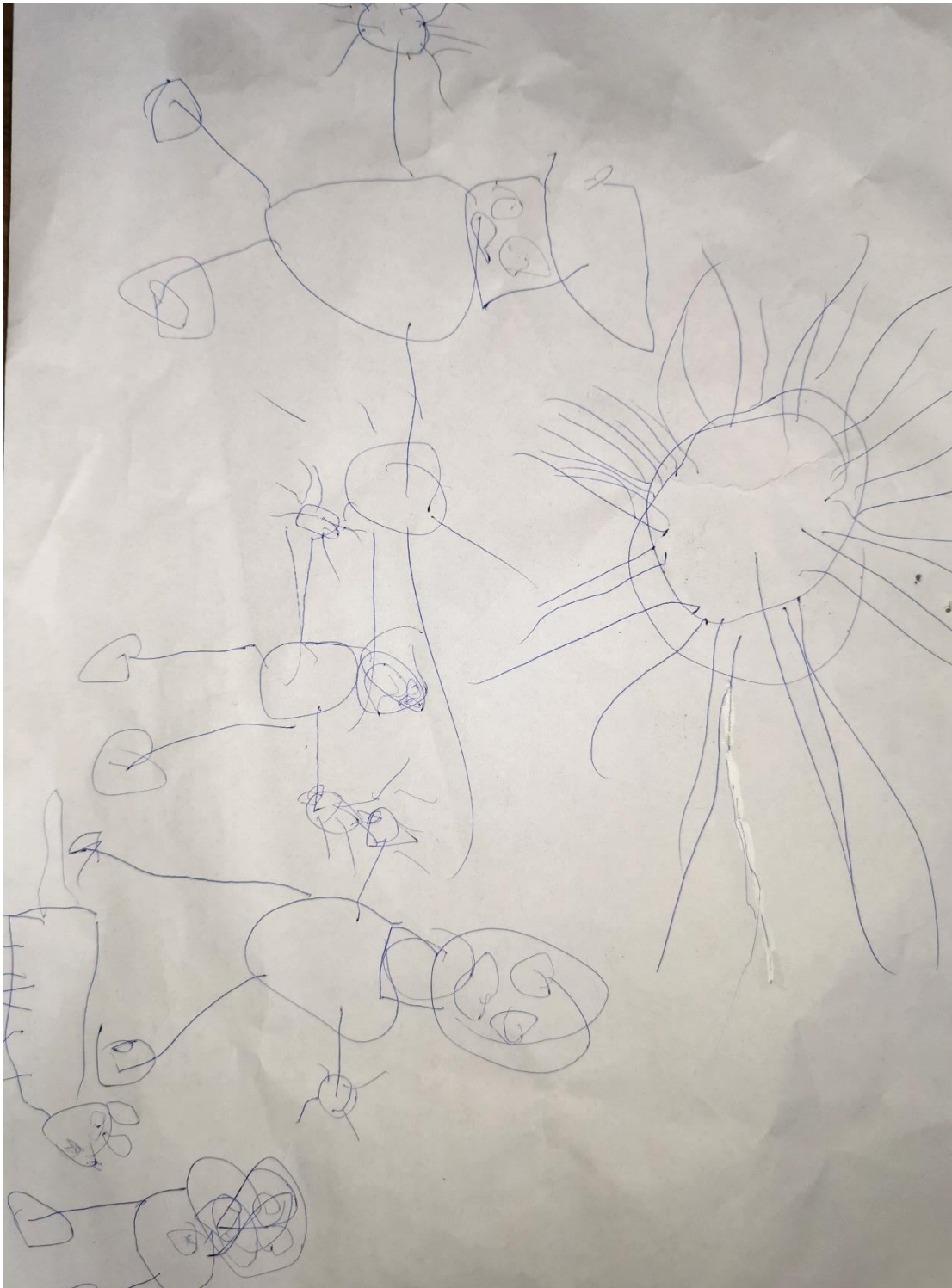
Anonym (2012): Kormányrendelet: Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja. In: Budapest 363/2012. (XII. 17.) Hatályos jogszabályok [online] [letöltés dátuma: 2023.01.13.]

> URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor>

Anonym (2019a-): MTI / hvg.hu: WHO: két éves kora előtt passzívan se üljön a gyerek a képernyő előtt (újságcikk) In: MTI / hvg.hu [online] Budapest, TECH 2019. 04.25. Letöltés dátuma: [2023.04.02.]

>URL: https://hvg.hu/tudomany/20190425_who_kepernyo_kijelzo_kisgyermek

6. Melléklet

1. melléklet: 3 éves kisgyermekem rajza (kislány)

Saját forrás

2. melléklet: 4 éves kisgyermekem rajza (kislány)

Saját forrás

1. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

Saját forrás

2. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

Saját forrás

3. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

Saját forrás

4. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

Saját forrás

5. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

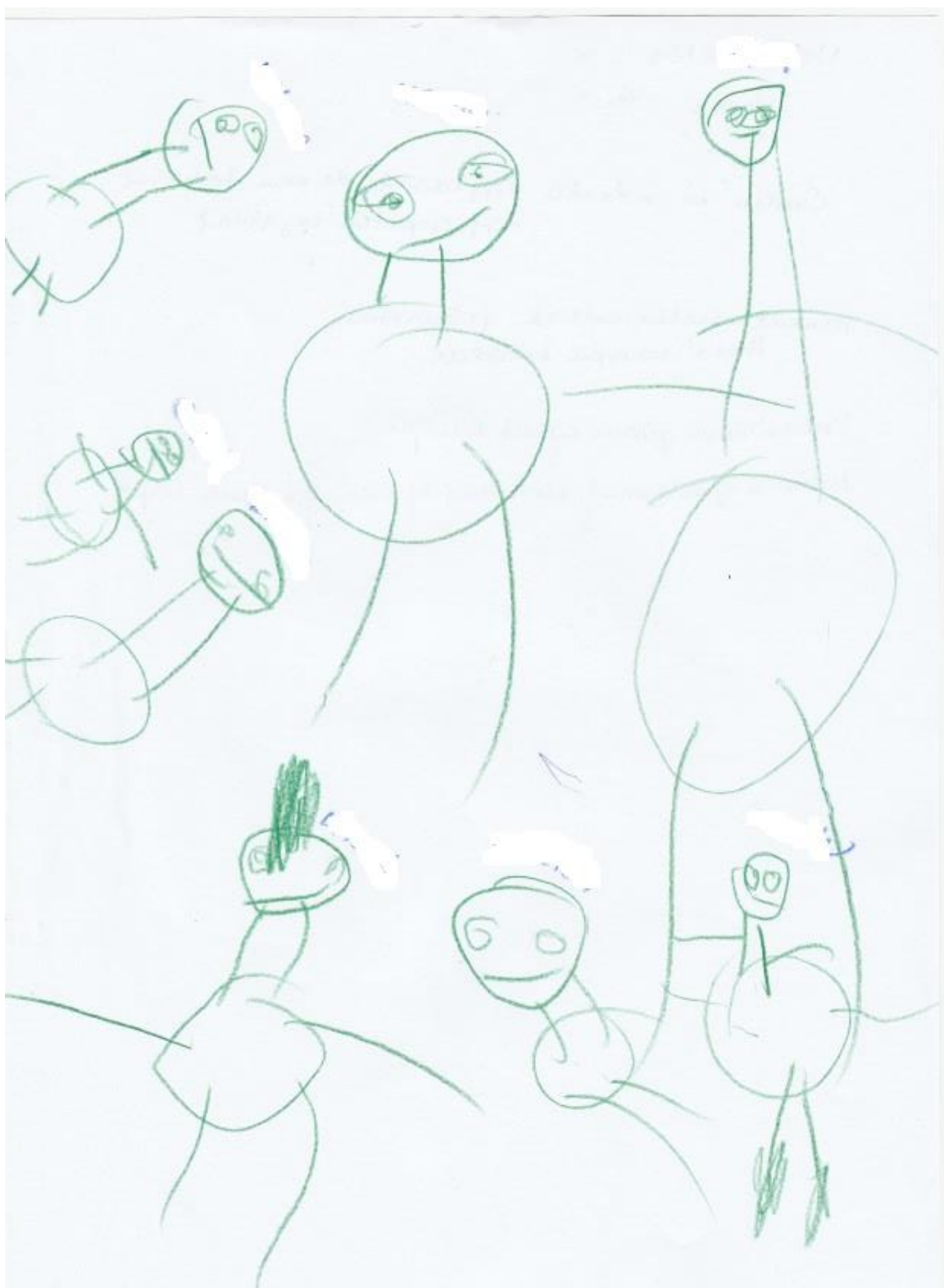
Saját forrás

6. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Édesszülős gyermek

Saját forrás

7. kép: 5 éves kisgyermek rajza (fiú)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

8. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

9. kép: 6 éves kisgyermek rajza (fiú)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

10. kép: 5 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

11. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

Nevelő szülő's gyermek

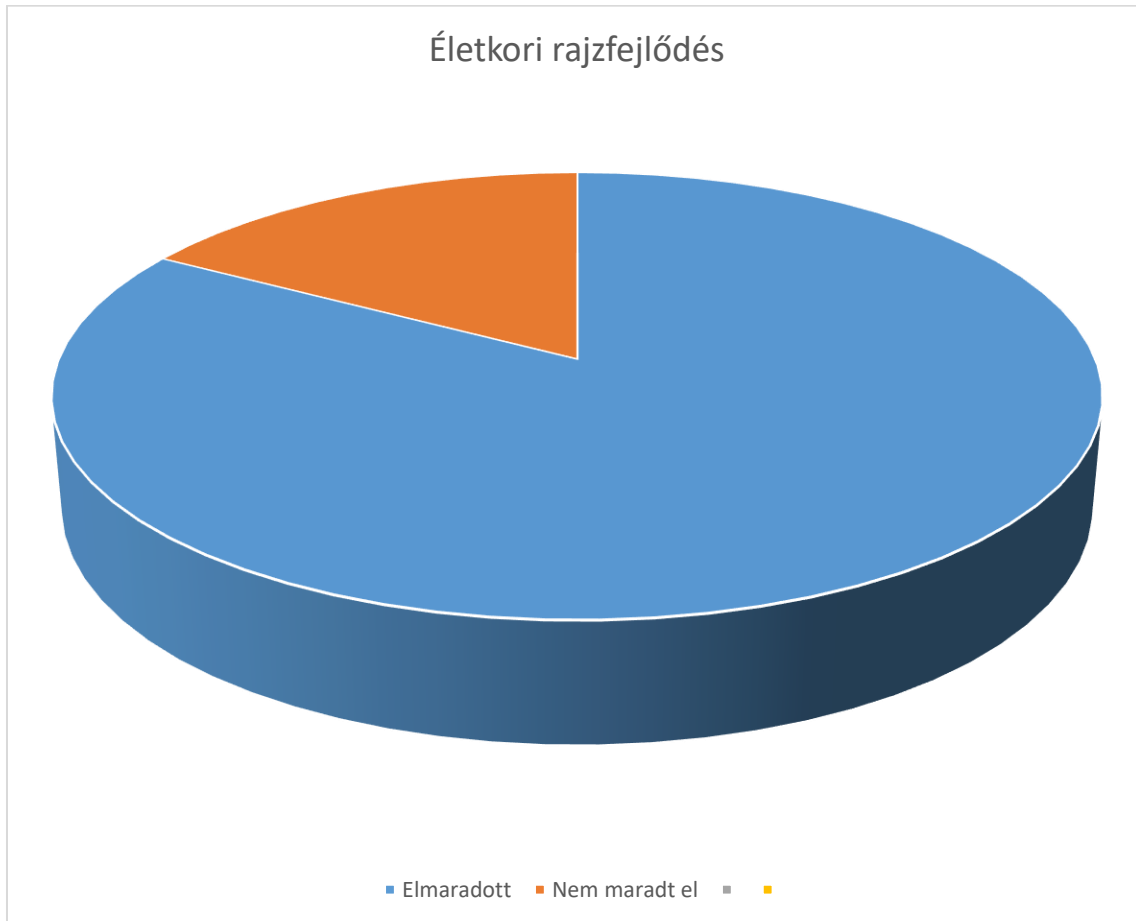
Saját forrás

12. kép: 6 éves kisgyermek rajza (lány)

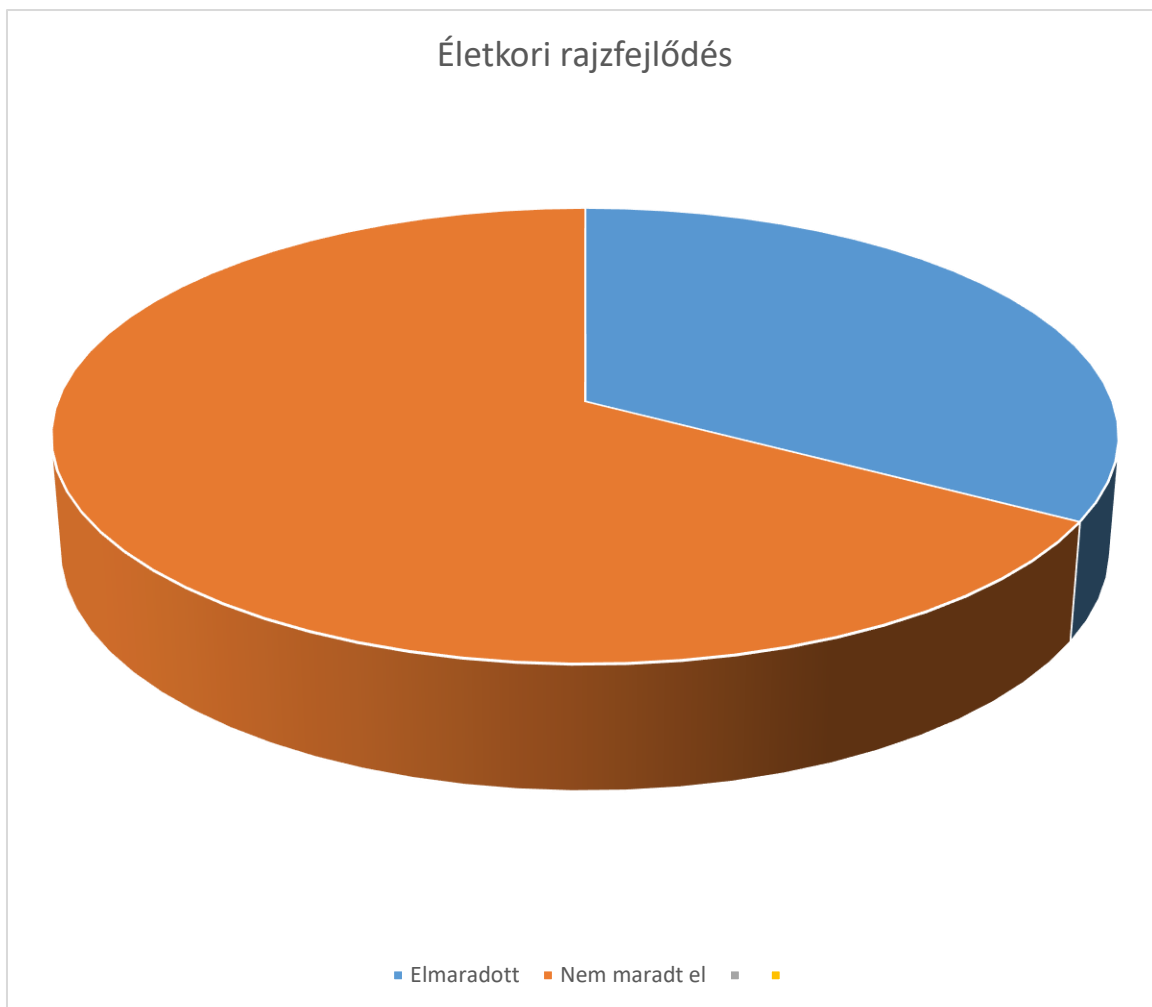
Nevelő szülő gyermek

Saját forrás

1. ábra: A nevelő szülős gyermekek életkori rajzfejllettsége

Saját forrás

2. ábra: Édes szülős gyermekek életkori rajzfejlettsége

Saját forrás

NYILATKOZAT

Alulírott Biró-Vig Mónika, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Kaposvár Campus, Övodapedagógus szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023 év április hó 25 nap

Biró-Vig Mónika
Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2023 év április hó 26 nap

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: _____ BIRÓ-VIG MÓNKA _____
A Hallgató Neptun kódja: _____ YJ4Z41 _____
A dolgozat címe: _____ Gyermekekrajzok-, családrajzok kutatása: A családi közeg hatása a gyermekek alkotásaira _____
A megjelenés éve: _____ 2023 _____
A konzulens tanszék neve: _____ Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus Neveléstudományi Tanszék _____

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: _____ 2023 _____ év _____ április _____ hó _____ 25 _____ nap

Biró-Vig Mónika
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.